משנה · ראשונים · ר״ש משאנץ

ר"ש משאנץ על משנה פאה

רבנו שמשון [הר"ש] משאנץ

ספריית אור ברסלב · or-breslev.co.il

ר"ש משאנץ על משנה פאה

רבנו שמשון [הר"ש] משאנץ

מקור הטקסט: ספריא · רישיון: לפי המהדורה: נחלת הכלל או Creative Commons

התכנים שלפניכם נאספו, מוינו, סוננו ונערכו בעמל רב ובמסירות על ידי צוות פרויקט 'אוצריא' (otzaria.org).

לקריאה באתר, עם המפרשים והמקורות ליד כל שורה: https://or-breslev.co.il/library/רש-משאנץ-על-משנה-פאה/
הקובץ נוצר ב־21 בנובמבר 2026 מגרסה v39-202611200317 של הספרייה.

תוכן העניינים

פרק א 5
משנה א 5
משנה ב 9
משנה ג 9
משנה ד 12
משנה ה 13
משנה ו 13
פרק ב 16
משנה א 16
משנה ב 17
משנה ג 18
משנה ד 18
משנה ה 18
משנה ו 18
משנה ז 19
פרק ג 19
משנה א 19
משנה ב 20
משנה ג 20
משנה ד 21
משנה ה 22
משנה ו 22
משנה ז 24
משנה ח 24
פרק ד 25
משנה א 25
משנה ג 27
משנה ד 27
משנה ו 27
משנה ז 28
משנה ח 28
משנה ט 28
משנה י 29
משנה יא 29
פרק ה 30
משנה א 30
משנה ב 31
משנה ג 33
משנה ד 33
משנה ה 33
משנה ו 34
משנה ז 34
משנה ח 35
פרק ו 36
משנה א 36
משנה ב 37
משנה ג 38
משנה ד 38
משנה ה 40
משנה ו 40
משנה ז 41
משנה ח 42
משנה ט 42
משנה י 43
משנה יא 44
פרק ז 44
משנה א 44
משנה ב 44
משנה ג 45
משנה ד 46
משנה ה 47
משנה ו 47

משנה ז 48
משנה ח 48
פרק ח 49
משנה א 49
משנה ב 50
משנה ג 50
משנה ד 51
משנה ה 51
משנה ו 52
משנה ז 52
משנה ח 53
משנה ט 54

פרק א

משנה א

אין להם שיעור. בפרק ראשית הגז (חולין דף קלז:) מפרש שאין להם שיעור מדאורייתא אבל מדרבנן פאה בששים כדקתני מתני' בסיפא אין פוחתין לפאה מששים:

הפאה. שאדם חייב להניח בסוף שדהו לעניים כדכתיב לא תכלה פאת שדך בקצרך (ויקרא כ"ג:כ"ב):

בכורים. דכתיב בכורי אדמתך תביא בית ה' אלהיך (שמות כ"ג:י"ט) וניתנין לכהן:

והראיון. דכתיב שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך (דברים ט"ז:ט"ז) והא דאין שיעור בראיית פנים בעזרה בלא קרבן דכל אימת דבעי עייל ומיתתזי ונפיק אבל בקרבן פלוגתא דר' יוחנן וריש לקיש בפ"ק דחגיגה (ז.):

ירושלמי (פ"ק הל' א'). הפאה יש לה שיעור מלמטה ואין לה שיעור מלמעלה בכורים וראיון אין להם שיעור לא מלמעלן ולא מלמטן [אית תנא תני הפאה והבכורים וראיון אין להם שיעור לא למעלה ולא למטן] מה נפיק מן ביניהון והן חד מן ששים מאן דמר דפאה יש לה שיעור מלמטן ואין לה שיעור מלמעלן מה שנתן נתן חזר והוסיף חייב במעשרו' עד שעה שישלים מאן דמר הפאה והבכורים והראיון אין להם שיעור לא מלמעלן ולא מלמטן מה שנתן כבר נפטר חזר והוסיף חייב במעשרות. פירוש יש לה שיעור למטן כדקתני לקמן במתני' אין פוחתין לפאה מששים ואין לה שיעור למעלן שיכול להרבות בפאה מתחלתו כמו שירצה ויהיה עליו דין פאה להפטר מן המעשר ואפי' כל שדהו כדאמרי' בפ"ק דנדרים (דף ו:) מה נפיק מן ביניהון והן חד מן ששים כלומר בין למר בין למר תנן ששים ומאי בינייהו ומשני למאן דאמר יש לה שיעור למטה אם נתן פחות מששים מה שנתן נתן דאין יכול לחזור ולזכות בו אע"ג דיש לה שיעור אבל לענין מעשר בין מה שנתן בין שחזר והוסיף הכל חייב במעשרות דאין עליו תורת פאה לעולם עד שישלים לששים ולמאן דאמר אין לה [שיעור למטן] מה שנתן תחלה פחות מששים כבר נפטר השדה בכך מן הפאה וכל מה שמוסיף אחר כן אין עליו תורת פאה וחייב במעשר ומתני' דקתני אחד מששים מדרבנן:

והבכורים. ובירושלמי (שם) אמרי' רבי בנימין בר לוי אמר ר' יצחק ור' אמי הוו יתיבין מקשוי למה לא תנינן תרומה עמהון אמר ר' אמי מפני המחלוקת כלומר שיש תרומות חלוקות זו מזו כגון תרומת מעשר דיש לה שיעור ואי הוי תני תרומה סתם דאין לה שיעור הוה משמע דאפי' תרומת מעשר אע"ג דהוי מצי למיתני ותרומה גדולה בפירוש כיון דלא מיתני ליה תרומה סתם לא תני לה ואין מחלוקת זה לשון פלוגתא דתנאי ודכוותה

בב"מ בפ' שנים אוחזין(בבא מציעא דף ז:) מחלוקת כששנים אדוקים בתורף דלאו לשון פלוגתא הוא דאחלוקה קאי כדפי' שם בקונטרס ועוד הוה מצי לשנויי הכא כדמשני לקמן אמילי אחריני דלא תנינן במתני' אלא דברים שהוא מוסיף עליהם ויש בעשייתם מצוה ותרומה גדולה אדרבה אם היה מוסיף היתה עבירה שמערב טבל עם התרומה ונותן לכהן בתורת תרומה ואוכל ועוד יש לפרש מפני המחלוקת כלומר שהיא חלוקה מן השאר כמו שיפרש אחרי כן א"ר יוסי קצירת שבולת הראשונה דומה למירוחו עד שלא קצר שבולת הראשונה לא נתחייבה (כל) שדהו פאה משקצר שבולת הראשונה נתחייבה כל שדהו פאה ביקש לעשות כל שדהו פאה עושה ברם הכא עד שלא נתמרח הכרי לא נתחייב כריו בתרומה ביקש לעשות כל כריו תרומה אינו עושה דתנינן תמן האומר כל גורני תרומה וכל עיסתי חלה לא אמר כלום [עד שישייר מקצת] דתרומה וחלה כתיב בהו ראשית דמשמע ששיריה ניכרין כדדרשינן בפרק ראשית הגז (חולין דף קלו:) ובפרק בכל מערבין (עירובין דף לז:) ואע"ג דבבכורים כתב בהו ראשית ותנן במסכת בכורים (פ"ב משנה ד') דאדם עושה כל שדהו בכורים בירושלמי בכורים (פ"ב הלכה ג') דריש לה בגמ' מדכתיב (יחזקאל מ"ד:ל')וראשית כל בכורי כל וא"ת וליתני ביקור חולים דאין לה שיעור כדאמרי' בנדרים בפ' אין בין המודר (נדרים דף לט:) וי"ל דהוי בכלל גמ"ח דאירי בגמילות חסדים דגופו כדאמרי' בירושלמי (שם בגמ') הדא דתימא בגופו אבל בממונו יש לו שיעור כדאמרי' בפרק נערה בכתובות (דף נ.) באושא התקינו המבזבז אל יבזבז יותר מחומש ר' גמליאל בר אינוניא בעא קומי רבי מנא מה חומש בכל שנה ושנה לחמש שנים הוא מפסיד כולו אמר ליה בתחלה לקרן מכאן ואילך לשכר והא דלא תנא נמי כבוד אב ואם משום דאי בגופו בכלל גמילות חסדים הוא ואי בממונו למאן דאמר משל אב (קדושין דף לב. כל הענין) היינו בגופו אבל למאן דאמר משל בן קשה ושמא למטה יש לו שיעור אפי' מדאורייתא ויתכן לומר שלא בא לומר בירושלמי דלא מיתוקם גמ"ח דמתני' בממונו למאי דפרשינן דמתני' איירי מדאורייתא:

ותלמוד תורה אין לה שיעור. כדכתיב והגית בו יומם ולילה (יהושע א):

ירושלמי (שם). שאלו את רבי יהושע מהו שילמד אדם לבנו חכמת יונית אמר להם ילמדנו בשעה שאינה לא (מן) יום ולא (מן) לילה דכתיב והגית בו יומם ולילה מעתה אסור אדם ללמד את בנו אומנות כיון דכתיב והגית בו יומם ולילה והא תני ר' שמעון ובחרת בחיים (דברים ל':י"ט) זו אומנות ובמנחות בפ' שתי הלחם (מנחות דף צט:) משמע דאסור אפי' למי שלמד כל התורה כולה גבי בן דמא בן אחותו של ר' ישמעאל ואיכא דשרי דאמרי' ופליגא דר' שמואל בר נחמני (שם) דאמר פסוק זה אינו לא חובה

ולא מצוה אלא ברכה ועוד איכא למ"ד התם דאפי' לא קרא כי אם ק"ש שחרית וערבית קיים מצות לא ימוש ובכל הספרים גרסי' התם דשאל בן דמא כגון אני שלמדתי כל התורה כולה מהו שאלמוד חכמת יונית ותימה הא קאי בארור כדאיתא בפרק רבי ישמעאל (מנחות דף סד:) גבי עובדא דמלכי בית חשמונאי הורקנוס וארסטובלוס ואי הוה גרסינן יונית ולא גרסי' חכמת יונית בההיא דבן דמא ובירושלמי הוה ניחא ומיהו מצי למימר דקרוב למלכות הוה כדאשכחן בפרק בתרא דסוטה (דף מט:) דשל רבן גמליאל התירו להם ללמוד חכמת יונית מפני שקרובים למלכות ותימה דהתם במנחות (דף סד:) משמע דבימי מלכי בית חשמונאי גזור ובסוטה (דף מט:) תניא בפולמוס של טיטוס גזרו על עטרות כלות ושלא ילמד אדם את בנו חכמת יונית וטיטוס בשעת חורבן הוה ומלכי בית חשמונאי קדום טובא כדאיתא בפרק קמא דע"ז (דף ט.) וכי תימא מעיקרא ארור בעלמא ואיבעי למיקם בארור שרי הא אמרי' ארור בו קללה בו נידוי וצריך לומר דמעיקרא גזור ולא קבול מינייהו ולבסוף גזרו וקבול מינייהו. ובחרת בחיים זו אומנות בפ' אלו מציאות (בבא מציעא דף ל:) דרשינן לה מדכתיב והודעת להם זה בית חייהם:

ירושלמי (שם). ר' ברכיה בעי ולמה לא תנינן עפר סוטה ולמה לא תנינן אפר פרה ולמה לא תנינן רוק יבמה ולמה לא תנינן דם צפור של מצורע (א"ר יוסי) לא מיתניה במתני' אלא דברים שהוא מוסיף עליהם ויש בעשייתן מצוה ואלו אע"פ שהוא מוסיף עליהן אין בעשייתן מצוה פירוש הני ארבעה אמרי' בסוטה (דף טז:) דצריכי שיראו ואין להם שיעור דאפי' לא יראו אלא משהו דאם היה להם שיעור למטה [לא] הוה שייך למתנינהו אע"פ שאין להם שיעור למעלה דלישנא דאין להם שיעור משמע דאין להם שיעור כלל כדמוכח בחולין (דף קלז:) דפריך פאה בששים הא תנן אלו דברים שאין להם שיעור הפאה ומשני דאורייתא אין לה שיעור מדרבנן בששים והא דאמרי' בחגיגה (דף ז.) כסבורים אנו למימר דראיון אין לו שיעור למעלה אבל למטה יש לו שיעור עד שבא הושעיה ברבי ואמר אין לו שיעור לא למעלה ולא למטה אבל חכמים אומרים הראייה מעה כסף וחגיגה שתי כסף לפי דברי חכמים ולכסבורין לא איירי במתני' בשיעור דמי הקרבן דשיעורו דאורייתא למאן דאית ליה כדקאמר הכא בירושלמי דאמר ר' יוחנן מעה כסף ושתי כסף מה"ת אבל בראיית פנים בעזרה איירי דכל אימת דבעי עייל לריש לקיש בקרבן ולר' יוחנן בלא קרבן והגירסא הפוכה בירושלמי בטעות סופר:

אוכל מפירותיהן בעוה"ז והקרן קיימת. בשבת (דף קכז.) מייתי לה וכולהו נפקא לן מקראי בסוף פ"ק דקדושין (דף מ.):

כבוד אב ואם. כל הענין מפורש כאן בירושלמי וגמרא שלנו בפ"ק דקדושין שם:
ירושלמי. דתני רשב"י גדול הוא כבוד אב ואם שהעדיפו הקב"ה יותר מכבודו נאמר (שמות כ':י"ב) כבד את אביך ואת אמך ונאמר (משלי ג':ט') כבד את ה' מהונך. כבודו למטה מכבודו. מהונך [ממה אתה מכבדו ממה שיחננך] מפריש לקט שכחה ופאה תרומה מעשר מעשר ראשון מעשר שני ומעשר עני וחלה ועושה סוכה ולולב שופר תפילין ציצית ומאכיל את הרעבים ומשקה את הצמאים אם יש לך אתה חייב בכל אלה [ואם אין לך אין אתה חייב באחת מהן] אבל כשהוא בא אצל כבוד אב ואם בין שיש לך הון בין שאין לך הון כבד את אביך ואת אמך ואפי' אתה מסבב על הפתחים פירוש לא שיסבב את הפתחים ליתן לאביו אלא שאם יתן לאביו מה שבידו יהא צריך לחזר על הפתחים בשביל עצמו ולפי שיטת הירושלמי משמע דמייתי לה סייעתא למאן דאמר משל בן ולמאן דאמר משל אב יש לדחות כדקא משני בפרק קמא דקדושין (דף לב.) נפקא מינה לביטול מלאכה שאם יבטל ממלאכתו בשביל אביו יהא צריך לסבב את הפתחים בשביל עצמו ואין לומר דמאן דאמר משל אב מודה דאי לית ליה לאב חייב הבן משל עצמו דא"כ כי פריך בפ"ק (דקדושין שם) כבד את ה' מהונך בחסרון כיס אף כבד את אביך בחסרון כיס לוקמה בדלית ליה לאב אלא ודאי למאן דאמר משל אב אי לית ליה לא הוי אלא כשאר עניים דעלמא:
וגמילות חסדים. בריש מפנין (שבת דף קכז.) חשיב ר' יוחנן ששה דברים הכנסת אורחים ביקור חולים עיון תפלה והשכמת בהמ"ד והמגדל את בניו לת"ת והדן את חבירו לכף זכות ומשני כולהו שייכי בגמילות חסדים ורש"י גריס הני נמי בהני שייכן דהכנסת אורחים וביקור חולים היינו גמילות חסדים ועיון תפלה בכלל גמילות חסדים דכתיב גומל נפשו איש חסד ונפש היינו תפלה דכתיב גבי חנה ואשפוך את נפשי לפני ה' והשכמת בית המדרש וגידול בנים לתלמוד תורה היינו תלמוד תורה דן את חבירו לכף זכות בכלל הבאת שלום דמתוך שהוא מכריעו לכף זכות ואומר לא חטא לי בזאת אנוס הוא לטובה נתכוין יש שלום ביניהם ור' יוחנן לפרושי לן אתא דבכלל שלש דמתני' איתנהו להנך ששה ואיכא נמי כבוד אב ואם ור' יוחנן לא פליג עלה:
ותלמוד תורה כנגד כולם. בירושלמי מפרש לה:
ירושלמי. ר' ברכיה ור' חייא דכפר תחומין חד אמר אפי' כל העולם כולו אינו שוה אפי' לדבר אחד מה"ת וחד אמר אפי' כל מצותיה של תורה אינן שוות לדבר א' מה"ת ר' תנחומא א"ר אליעזר ור' יוסי בן זמרא חד אמר כהדין וחד אמר כהדין ר' אבא אבוי דר' אבא בר מרי בשם ר' אחא כתוב א' אומר וכל חפציך לא ישוו בה (משלי ג':ט"ו) וכתוב

א' אומר כל חפצים לא ישוו בה (שם ח) חפצים אלו אבנים טובות ומרגליות חפציך אלו דברי תורה דכתיב כי באלה חפצתי נאו ה' (ירמיהו ט':כ"ג):

משנה ב

מששים. מדרבנן אע"פ דמדאורייתא אין לפאה שיעור כדאמרי' בחולין (דף קלז:):
לפי גודל השדה ולפי רוב העניים דאם שדה גדולה ועניים מועטין נותן לפי השדה ואם שדה קטנה ועניים מרובים נותן לפי רוב העניים יותר משששים ועל זה קאי ולפי הענוה שבזה לא נתנו חכמים שיעור ולפי ענוותו יוסיף וירבה לעניים מלשון וענותך תרבני (תהילים י"ח:ל"ו) ועוד יש לפרש ענוה בוי"ו כמו ענבה בבי"ת דגרגרים של תבואה אשכחן דקרי להו ענבה בירושל' בסנה' בפ' כ"ג (הלכ' ה') דאמר עדשים היו אלא שהיתה ענבה יפה כשל שעורין ותנן לקמן בפ"ו (מ"ז) רואין כאילו היא ענבה של שעורים והשתא הכי פירושו ולפי הענוה לפי שיש שדה שחטיה יפות בצד אחד ורעות בצד אחר צנומות דקות שדופות קדים וכדאמרי' בריש השוכר את האומנין (בבא מציעא דף עז:) מעידית שבה ומזיבורית שבה שהשדה עצמה מגדלת תבואה במקום אחד יותר מבצדה האחר לכך קאמר לפי הענוה שלא יתן מן הרע שבה ששים בכל אלא ישער לרע וליפה:
ירושלמי (הלכה ב'). תני אין אומרים לו הבא גמלים וטעון מתני' ביותר מכשיעור אבל בכשיעור אומרים לו הבא גמלים וטעון שדהו מרובה ועניים מועטין נותן לפי השדה שדהו מעוטה ועניים מרובים נותן לפי העניים ר"ש דריש שני דברים לקולו של בעל הבית שדהו מרובה ועניים מועטים נותן לפי עניים שדהו מעוטה ועניים מרובים נותן לפי שדהו מתני' לא אמרה כן אלא הכל לפי גודל השדה ולפי העניים ולפי הענוה. פי' אין אומרים לעני הבא גמלים וטעון אם יתעשר העני בפאה אין להרבות הפאה שלא יפקיע את המעשר וכי קאמר מתני' ביותר מכשיעור דהיינו בשדה מעוטה ועניים מרובים שנותן יותר משששים התם הוא דקתני דאין אומרים לו הבא גמלים דאין להרבות כל כך שיתעשרו בה אבל בכשיעור דהיינו בששים אומרים לעני הבא וטעון דכיון שהוא עני עתה יכול ליטול הרבה כאחת כדתנן בסוף מכילתין היו לו מאתים חסר דינר אפילו אלף נותנין לו כאחת:

משנה ג

מתחלת השדה ומאמצעה. לפי שאמרה תורה פאה בסוף שדהו כדמשמע לשון פאה איצטריך לאשמעינן דבתחלה ובאמצע נמי קדשה ופטורה מן המעשר ובירושלמי שם (הלכה ג') מרבי לה מדכתיב לקצור (יתירה) אפילו יש לו קמה לקצור:

רבי שמעון אומר ובלבד שיתן בסוף כשיעור. כשיעור המשתייר נותן כדמוכח בירושלמי ואיצטריך לאשמעינן דלא תימא כיון שנתן בתחלה או באמצע כבר נפטר כל השדה מן הפאה אע"פ שאין בו אחד מששים ואם יתן בסוף להשלים יתחייב במעשר קמ"ל דאדרבה גם בסוף נמי חייב בפאה ולפרושי מלתא דתנא קמא קאתי ולא פליג וכן רבי יהודה נמי לא לפלוגי אדר' שמעון קאתי דבמלתא אחרינא איירי ר"י ומיהו לשון התוספתא (פ"א) משמע דר"ש פליג את"ק ולתנא קמא יכול ליתן פאה בכל ענין שירצה בין בתחלה בין באמצע בין בסוף ומיפטר שדהו מפאה ור"ש סבר דאע"ג דרבי קרא בתחלה ובאמצע שיש תורת פאה למה שנותן מ"מ לא מיפטר אא"כ נותן בסוף והא דמסיק בירושלמי דנותן לר' שמעון כשיעור המשתייר יש לפרש בשני ענינים כגון שהשלים בסוף עד ששים עם מה שהוא נותן בתחלה ובאמצע כדפרשינן אי נמי האי משתייר על התבואה הנשארת קאמר דנותן ממנה שלא תאמר ששים בכל השדה שהיתה מקודם שנתן בכלל נותן עתה בסוף:

אם שייר קלח אחד סומך לו משום פאה. כשנתן שיעור פאה ומבקש להוסיף איירי דיכול להוסיף על המחובר ויש לתוספת תורת פאה לפטור מן המעשר ואם לאו כלומר שכבר תלשו אין נותן אלא משום הפקר דכל מה שמוסיף מן התלוש אין לו תורת פאה ואין נפטר מן המעשר אא"כ הפקיר אף לעשירים כשמיטה כבית הלל דלקמן פרק ו' (מ"א) אבל היכא דלא נתן כלל מן המחובר מודה ר' יהודה דנותן מן התלוש כדמוכח בתוספתא:

הבקר. כמו הפקר:

ירושלמי (שם). ראשונה מהו מן מה דתני הרי זו פאה וצריך ליתן בסוף כשיעור הדה אמרה קדשה משום פאה מה כשיעור כל שדהו או כשיעור המשתייר אפשר לומר קדשה משום פאה ותימר כשיעור כל שדהו אלא כשיעור המשתייר רבי חייא בשם רבי יוחנן במחובר ר' יסא בשם ר' יוחנן בתלוש מה במתכוין לפטור את שדהו או לא נשמעינה מן הדא דא"ר יסא בשם ר' יוחנן לעולם הוא מוסיף והולך מה אנן קיימין אם במתכוין לפטור את שדהו כבר נפטרה אלא כי אנן קיימין בשאין מתכוין לפטור את שדהו פי' ראשונה מהו בעיא היא בתחלה או באמצע אם היא פאה לר' שמעון אי לא ופשיט לה דקדשה מדתני ר"ש בתוספתא הרי זו פאה וצריך שיתן בסוף כשיעור והדר מבעיא ליה אם כשיעור כל שדהו או כשיעור המשתייר וקא מתמה איך אפשר לומר דקדשה משום פאה א"ת דצריך ליתן כשיעור כל שדהו מה בעיא היא הא דקאמר ר' יוסי דבתלוש הויא פאה במתכוין לפטור שדהו שלא נתן במחובר את דינו או אפי' בנתן במחובר כל דינו

ופשיט לה מאידך מלתא דר' יוסי דקתני דלעולם מוסיף דמשמע לעולם אפי' בתלוש ומשמע מוסיף אע"פ שכבר נפטר שדהו והשתא דר' יוסי דלא כר' יהודה וצריך לומר לר' יוסי דר"ש פליג עליה בהא ולא כמו שפירשתי במתני' דלא פליגי והא דפירשנו בריש פירקין דהיכא דכבר נפטר וחזר והוסיף חייב במעשרות היינו היכא דנתן פאה כדינו בסוף שדה אבל הכא אייריגן בנתן בתחלת שדה או באמצעה:

תניא בתוספתא נותן אדם פאה בתחלת השדה באמצע ובסוף ואם נתן בין בתחלה בין באמצע בין בסוף יצא ר"ש אומר אם נתן בין בתחלה בין באמצע בין בסוף הרי זו פאה וצריך שיתן בסוף כשיעור ר' יהודה אומר אם שייר קלח אחד סומך לו נותן משום פאה ואם לאו אינו נותן אלא משום הפקר אמר רבי יהודה בד"א בזמן שנתן את הפאה ומבקש להוסיף לא נתן מן הקמה נותן מן העמרים לא נתן מן העמרים נותן מן הגדיש לא נתן מן הגדיש נותן מן הכרי עד שלא מירחו מירחו מעשר ונותן לו אר"ש מפני ארבעה דברים לא יתן אדם פאה אלא בסוף מפני גזל עניים ומפני ביטול עניים מפני מראית העין ומפני הרמאים מפני גזל עניים כיצד שלא יראה שעה שאין אדם ויאמר לקרובו עני בא וטול לך פאה זו מפני בטול עניים כיצד שלא יהו עניים יושבים ומשמרים כל היום ויאמרו עכשיו נותן פאה עכשיו נותן פאה אלא מתוך שנותנה בסוף הולך ועושה מלאכתו ובא ונוטלה באחרונה מפני מראית העין כיצד שלא יהיו עוברים ושבים אומרים ראו פלוני שקצר את שדהו ולא נתן פאה שהרי אמרה תורה לא תכלה פאת שדך מפני הרמאים כיצד שלא יאמרו כבר נתננו דבר אחר שלא יניח את היפה ויתן מן הרע פירוש אם נתן רישא קתני נותן לכתחלה והכא קתני אם נתן דיעבד אלא חדא מינייהו בנתן בשנים ושלשה מקומות אחד ששים בכל השדה:

סומך לו נותן משום פאה במתני' קתני סומך משום פאה מירחו מעשר ונותן לו אבל מן העיסה לא דקסבר שינוי קונה כדאמרי' בריש הגוזל קמא (בבא קמא דף צד.) ור' ישמעאל פליג התם ואמר אף מפריש מן העיסה ונותן לו משום דשינוי אינו קונה א"נ משום תעזוב יתירא והאי דמעשר ונותן לו ואפי' מיפטר מדאורייתא מיחייב מדרבנן כיון דמירחו כדאשכחן בפרק כיצד מברכין (ברכות דף מ:) דא"ר יצחק א"ר יוחנן משום ר' אלייעזר בן יעקב הלקט והשכחה והפאה שעשאן לגורן הוקבעו: מפני הרמאים בפרק במה מדליקין (שבת דף כג.) מייתי לה וקתני משום לא תכלה ולא קתני מפני הרמאים ופריך עלה אטו כולהו לאו משום לא תכלה נינהו אמר רבא מפני הרמאים ועל פי מסקנא דהתם כתבו כאן כן:

משנה ד

כלל אמרו בפאה. בפרק כלל גדול (שבת סח.) ובפרק מקום שנהגו (פסחים נו:) ובפרק בא סימן (נדה נ.) מייתי לה. בריש כלל גדול אמרי' אוכל למעוטי ספיחי סטים וקוצה ונשמר למעוטי הפקר וגידולו מן הארץ למעוטי כמהין ופטריות ולקיטתו כאחת למעוטי תאנה ומכניסו לקיום למעוטי ירק והא דנקט למעוטי סטים וקוצה ולא נקט למעוטי כל דבר שאינו אוכל דהני איצטריך ליה משום דחזו קצת לאכילה וקמ"ל דלא חשיבא אכילה דידהו ומהאי טעמא נמי נקט ספיחי ולא נקט סטים וקוצה עצמן דהנהו פשיטא דלא חזו כלל ומיהו בכל דוכתא נמי נקט בלשון ספיחים במס' שביעית (פ"ז מ"א) דקתני ממין הצבעין ספיחי סטים וקוצה ויש מפרשים משום דאין דרך ללקטן בשנה שנזרעים אלא לסוף ארבע וחמש שנים משהשרשים מתפשטין בארץ ומשביחין דשורש שלהן עיקר הוא. סטים וישר"א קוצה וודציצ"ה. כמהין ופטריות אין להן שורש בארץ ויוצאין משמנונית הקרקע ומאוירא קא רבו. למעוטי תאנה לאו דוקא דרוב אילנות אין לקיטתם כאחת דליכא שלקיטתן כאחת אלא הני דחשיב במתני' ומיהו על כרחין לאו כולהו חשיב דהא איכא בנות שוח שלקיטתן כאחת כדמוכח בפ"ק דר"ה (דף טו:) גבי הא דאמר ר' יוחנן נהגו העם בחרובין כר' נחמיה וצריך לומר דהא תנא ושייר: למעוטי ירק רוב ירק קאמר דיש ירק חייב בפאה כגון שומין ובצלים כדתנן לקמן (פ"ו מ"ט) דהנהו מכניסן לקיום ובמכניסו לקיום כגון ע"י דבר אחר פליגי אנשי יריחו וחכמים בפרק מקום שנהגו (פסחים דף נו:) ובתורת כהנים ממעט כל הני מקרא דדריש התם יכול הירק והקישואים והדלועים והאבטיחים והמלפפונות הכל בכלל תלמוד לומר קציר מה קציר מיוחד שהוא אוכל ונשמר דסתם קציר נשמר ועוד שדך כתיב:

ולקיטתו כאחת. דסתם קציר מתבשל ביחד וסתם קציר מכניסו לקיום יצאו ירקות שאע"פ שלקיטתן כאחת אין מכניסן לקיום יצאו תאנים שאע"פ שמכניסן לקיום אין לקיטתן כאחת:

והתבואה והקטניות בכלל הזה. בירושלמי (הלכה ד') דרשינן ובקצרכם אין לי אלא תבואה קטניות מנין תלמוד לומר ארצכם אילנות מנין תלמוד לומר שדך ואיכא דיליף מכרם וזית ובפרק הזרוע (חולין דף קלא.) דרשינן בהן שכחה ופאה ומסתברא דדרשה דתורת כהנים אסמכתא בעלמא מדאיצטריך קרא בפרק הזרוע לכרם וזית ומדאורייתא לא מיחייב בפאה אלא דגן תירוש ויצהר דלא שייך קצירה אלא בתבואה ותירוש ויצהר דהוא כרם וזית דריש בפרק הזרוע מדכתיב אחריך וצריך טעם מאי שנא מעשר דתיקון בכל דבר אף בתאנה וירק כדדייקינן בפרק כלל גדול ובפרק בא סימן ממתניתין דמסכת

מעשרות דלא תני בכלל דידיה לקיטתו כאחת ומכניסו לקיום ומאי שנא פאה דלא תיקון הא תרווייהו לא נהגו מדאורייתא אלא בדגן תירוש ויצהר ויש ליתן טעם דבדבר שאין לקיטתו כאחת לא תיקון פאה משום בטול עניים כדאמרי' בפרק במה מדליקין (שבת דף כג.) גבי פאה בסוף שדה שלא יהו עניים משמרין והכא נמי כשרואין אותו לוקט כסבורים לוקט את הכל ומשמרין וירק נמי היינו טעמא שריות מועט לעניים כיון דאין מכניסו לקיום ומפסידין במקום אחר ויש מפרשים טעם משום דפאה נוהגת בכל דבר מדאורייתא כדדריש בתורת כהנים ומשום תאנה וירק לחודייהו לא רצו לעשות תקנה אבל מעשר דמדאורייתא דגן תירוש ויצהר דוקא כשהתחילו לתקן תקון בכל דבר ולא יתכן כלל כדפרישית דפאה נמי מדאורייתא דגן תירוש ויצהר דוקא ועוד אטו תאנה לחודה קא ממעט מפאה הא רוב פירות אין לקיטתן כאחת חוץ מהנך שמונה דקא חשיב במתני':

משנה ה

האוג. אילן שפריו אדום כדתנן בריש מעשרות (פרק א מ"ב) האוג והתותים משיאדימו וי"א שזהו אילן שקורין קורנלי"ר בלע"ז ולא יתכן דאין מכניסו לקיום:

משנה ו

נותן משום פאה ופטור. (עי' באגרת) כדתניא לעיל מירחו מעשר ונותן לו וכן הפקירה קודם מירוח פטור לאחר מירוח חייב וכן כולם וטעמא דמירוח משום דאין מתחייב במעשר [עד שימרח] כדתנן במס' מעשרות (פ"א משנה ו') דכתיב דגנך ודרשינן דיגונך דבגורן תלינהו רחמנא כדאמרי' בב"מ בפ' השוכר את הפועלים (בבא מציעא דף פ"ח:) ולמאן דבעי התם ראיית פני הבית מיירי מתני' עד שימרח בבית וכגון דלא הכניס התבואה במוץ שלה אלא לאחר שנטהרה מן המוץ הכניסה בבית ומירחה שם ומאחר שחל עליה חיוב מעשר תו לא מיפטרא אפי' הפקיר ויתכן דאפי' מירחה בשדה ואח"כ הפקיר דמחייבת מדרבנן אם חזר והכניסה בבית אותו שזכה בה ובפ"ג דמעשר שני (הלכה ג') משמע בירושלמי דלבית הלל הפקר פטור אפי' בדבר שנגמר מלאכתו ושם פירשנו ומירוח קורא לאחר שמטהרין את התבואה מן המוץ שלה צוברין אותה במקום א' ומייפים פני הצבור ומחליקין אותו והוא המירוח ובירושלמי (הל' ה') אמרי' מתני' דב"ש היא דב"ש אמרי הפקר לעניים הפקר משמע שרוצה לומר דאיירי משנתן פאה שכבר נפטר מן הפאה ואחרי כן בא להוסיף עליה דכל מה שמוסיף עד שלא נתמרח פטור מן המעשר לבית שמאי מטעם הפקר אע"פ שאין מפקיר אלא לעניים דהא משום פאה נותן אף התוספת: (ע"כ שייך מה שבאגרת). ולב"ה לא מיפטרה התוספת עד

שיופקר לעניים ולעשירים כשמטה כדתנן לקמן פרק ו' (משנה א') אבל בעיקר הפאה אפילו לא הפרישה מן המחובר אלא מן התלוש עד שלא מירחו מודים בית הלל דפטור מן המעשר כדמשמע בפרק מקום שנהגו (פסחים דף נז.) מעובדא דבן בוהין וטעמא דהפקר פטור מן המעשר מפרש לקמן בירוש' (מעשרות פ"א ה"א) מדכתיב (דברים י"ד:כ"ט) ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך יצא הפקר שידך וידו שוים אם הוא לוי עני אבל הפקר לעניים לא מצינן למיפטר מטעם זה דאינו הפקר לב"ה כלל ואפי' זכה בו עני חייב להחזיר כדמוכח בשילהי אלו מציאות (בבא מציעא דף ל:) ודבר תימה הוא למה לי האי קרא תיפוק ליה דהזוכה מן ההפקר מיפטר מידי דהוה אלוקח דדרשינן בפרק השוכר את הפועלים (בבא מציעא דף פח:) עשר תעשר ואכלת ולא מוכר תבואת זרעך ולא לוקח ומיהו איכא למימר דאיצטריך היכא דחזר וזכה איהו גופיה כמו הפקיר כרמו ולשחר השכים ובצרו דקרינא ביה תבואת זרעך ואפ"ה מיפטר מדכתיב ובא הלוי ופאה נמי דפטרינן בספרי מהאי קרא דובא הלוי אי לאו האי קרא הוה מחייבינן להו לעניים דכיון דזכי להו רחמנא בהאי שדה תבואת זרעך קרינא ביה ועוד ניחא לפי מה שאומר ר"ת דלא מיפטר לוקח אלא כשלקח אחר מירוח משום דקשה ליה ההיא דסוף פ"ק דבכורות (דף יא:) גבי לוקח טבלים ממורחין מן הנכרי מעשרן והן שלו דמשמע דמעשרן מדאורייתא מדקאמר מעשרן דאין קנין ואי מדרבנן אפי' יש קנין חייב כדמוכח בפ' הקומץ רבה (מנחות דף לא.) גבי עובדא דר"ש שזורי ועוד דמדכתיב ואל הלוים תדבר דריש התם טבלים שאתה לוקח מישראל אתה מפריש מהן תרומת מעשר ונותנן לכהן טבלים שאתה לוקח מן הנכרי אי אתה מפריש ונותנן לכהן ומתרץ רבינו תם דלוקח קודם מירוח חייב דקרינא ביה תבואת זרעך כיון דמרחינהו לוקח אבל לקחן ממורחים פטור וההיא דלוקח טבלים ממורחין מן הנכרי מוקי לה התם דמרחינהו ישראל ברשות נכרי שקיבל ישראל את השדה באריסות וההיא דהקומץ רבה דמשמע דאי אין קנין לא מצי למימר ליה לך קח מן הנכרי וכן אם אין רוב עמי הארץ מעשרין לא מצי למימר ליה לך קח מן השוק דהוי מן החיוב על הפטור אע"ג דאם היה לוקח ממורחים פטור מדאורייתא מ"מ היה נראה כמו מחיוב על הפטור והא דאיצטריך לן מירוח הנכרי פטור נפקא מינה לנכרי התורם כדתנן (תרומות פ"ג מ"ט) הנכרי והכותי שתרמו תרומתן תרומה א"נ לישראל שמכר לנכרי קודם מירוח ולאחר מירוח חזר ולקחה דאי משום תבואת זרעך לא מיפטר ומשום מירוח נכרי מיפטר וכן יש קנין איצטריך משום תרומת נכרי א"נ משום לוקח גופיה דאפי' תימצי לומר דלוקח קודם מירוח פטור איצטריך משום הביא שליש ביד נכרי ולקחה ישראל ממנו דחשיב תבואת זרעך כיון דלוקח במחובר

ומשום יש קנין פטור א"נ למירחינהו ברשות נכרי דהיינו אריס של נכרי וקשה לפי' ר"ת דבפ' השוכר את הפועלים (שם) דריש כנפשך כן נפשו של פועל מה נפשך אתה אוכל ופטור אף פועל אוכל ופטור הא לוקח חייב ומוקי לה בתאנה העומדת בגנה ונופה נוטה לחצר או לבית דבעה"ב עיניו בתאנתו ולוקח עיניו במקחו ופריך ולוקח מדאורייתא מי מחייב והתניא כו' ומאי קושיא הא קודם מירוח מיירי דקא קני לה בעודה מחוברת בתאנה ועוד דעל כרחין קודם מירוח איירי דהא אין פועל אוכל בדבר שנגמרה מלאכתו למעשר כדתנן התם (ד' פז:) ועוד מדפריך בבכורות גבי לוקח טבלים ממורחים מן הנכרי אילימא דמרחינהו נכרי דיגונך אמר רחמנא ולא דיגון נכרי דהוה ליה לאקשויי הא לוקח ממורחים פטור מדאורייתא אפי' לוקח מישראל ועוד דסתם לוקח דמאי היינו לאחר מירוח ואם איתא דליכא חששא דאיסורא דאורייתא לא היו גוזרים על הדמאי אחר שרוב ע"ה מעשרין ועוד גבי הפקר והקדש הוי איפכא דמחייבינן לאחר מירוח טפי מקודם מירוח לפיכך היה נראה לפרש איפכא מרבינו תם דלוקח קודם מירוח פטור אבל אם נתמרח ביד מוכר דחל עליו חיוב מעשר תו לא מיפטר לוקח וההיא דבכורות דטבלים שאתה לוקח מן הנכרי מיירי בנכרי המעשר פירותיו ונותן ללוי דלא מיחייב הלוי ליתן תרומת מעשר לכהן ומעשר שלו דאורייתא אי אין קנין ואין מירוח הנכרי פוטר ואפי' למאן דאמר מירוח הנכרי פוטר אפשר שהקדימו בשבלים ואפשר דעכשיו קיים טעמא דקאמר התם לעיל קאתינא מכח גברא כלומר כמו שמעשר שהנכרי מפריש ונותן ללוי אין הלוי חייב ליתן ממנו תרומת מעשר לכהן כמו כן כשקונה הלוי טבלים מן הנכרי והפריש מעשר אינו חייב ליתן ממנו תרומת מעשר אלא מפרישו והוא שלו משום דאמר ליה קאתינא מכח גברא דאי לאו הכי אע"ג דלוקח פטור מדאורייתא מ"מ היה חייב ליתן לכהן מדרבנן ויש ברייתא בתוספתא (פאה פ"ב) שאין אדם יכול לישבה והכי תניא גר שמת ובזבזו ישראל את נכסיו המחזיק במחובר לקרקע חייב בכל בתלוש מן הקרקע פטור מן הכל החזיק בקמה פטור מן הלקט שכחה ופאה וחייב במעשרות והשתא נכסי הגר הרי הן הפקר והך סיפא היא איפכא מהא דתניא בפ' המניח את הכד (דף כח.) ובפ' אין בין המודר (נדרים דף מד:) המפקיר את כרמו ולשחר עמד ובצרו חייב בפרט ובעוללות ובשכחה ופטור מן המעשר והא דמחייב טפי בשכחה ובפאה משום דכתיב תעזוב יתירא כדמפרש בפ"ק דתמורה (דף ו.) ובפ"ק דקדושין כתובה ביושר בירושלמי (פ"א הל' ה') והכי איתא התם רב חסדא אמר נכסי הגר החזיק בצפונן על מנת לקנות בדרומן בדרומן על מנת לקנות בצפונן ולא נתכוין לקנות באמצעיתן לא קנה עד שיתכוין לקנות באמצעיתן מתני' פליגא על דרב חסדא גר שמת ובזבזו ישראל את נכסיו המחזיק

בקרקע חייב בכל המחזיק בקמה חייב בשכחה ופאה ופטור מן המעשרות ואין אויר מפסיק בין שבולת לשבולת בתמיה וגירסא זו ניחא דהחזיק בקרקע לא דמי למפקיר כרמו דפטור מן המעשר דבההיא לא זכה בקרקע מן ההפקר ודמי למחזיק בקמה א"נ במחזיק בקמה קודם הבאת שליש:

מאכיל לבהמה ולחיה ולעופות כו'. ה"ה אפי' הוא עצמו מותר באכילת עראי קודם מירוח אלא דבהמה שריא אפי' אכילת קבע כי ההיא דא"ר אושעיא בכמה דוכתי מערים אדם על תבואתו ומכניסה במוץ שלה כדי שתהא בהמתו אוכלת ופטורה מן המעשר ועוד נקט כאן בהמה לאשמעינן דלאחר מירוח אפי' בהמה אסורה:

נוטל מן הגורן וזורע ופטור מן המעשרות עד שימרח דברי ר"ע. אמרי' בירוש' (הל' ה') אתיא דר"ע כחנויות בני חנון דתניא (ב"מ דף פח.) למה חרבו חנויות בני חנון ג' שנים עד שלא חרב הבית שהיו מוציאין פירותיהן מכלל המעשרות דהוו דרשין עשר תעשר את כל תבואת זרעך (דברים י"ד:כ"ב) פרט ללוקח ואכלת פרט למוכר והשתא אין ר"ל דר"ע סבר כוותייהו לפוטרן אפי' מדרבנן דחס ושלום שהרי מזכיר אותם לגנאי התם ובגמ' שלנו בפ' השוכר את הפועלים (בבא מציעא דף פח:) אלא ה"ק אתיא דר"ע לאפוקינהו מדידהו דמשמירח אסור לזרוע עד שיעשר מדרבנן אע"ג דלא קרינן ביה ואכלת וכי היכי דממעטינן מיניה לוקח איכא למעוטי נמי זורע:

כהן ולוי מן הדין אפי' לקחו לאחר מירוח המעשרות שלהן אלא מפרש בירושלמי (הל' ה') א"ר יוחנן קנס קנסו להן שלא יהו קופצין לגיתות ולגרנות עוד קאמר התם טבח כהן חבריא בשם ריב"ל פטר לו שבת אחת ר' יודן מדמי לה להדא דר' יוחנן משום קנס קנסו בהן ובפ' הזרוע (חולין דף קלב:) דרש רבא מאת זובחי הזבח אפי' כהן טבח במשמע:

עד שימרח הגזבר. כשמירח וחזר וקנאו אפי' מדרבנן לא מחייב ולא דמי למירוח נכרי דבפרק רבי ישמעאל במנחות (דף סז.) דלא שייך גבי הקדש לגזור משום בעלי כיסין:

פרק ב

משנה א

אלו מפסיקין לפאה. בפ' הכונס (בבא קמא סא.) ובפ' חזקת הבתים (בבא בתרא נ"ה.) משמע דאם הפריש פאה משדה לחברתה לא קידשה כדאי' בירושל' ואין לה תורת פאה להפטר מן המעשר ובת"כ בפ' קדושים נפקא לן מדכתיב שדך לחייב על כל שדה ושדה מכאן אמרו אלו מפסיקין לפאה:

הנחל. מלשון נחלי מים ולא יתכן לומר מל' נחל איתן דהיינו בור ואע"ג דתנא נחל תנא שלולית דאמרי' בפ' הכונס (שם) אמת המים שמחלקת שלל לאגפיה וזו אף זו קתני הנחל היינו נהר:

דרך היחיד. ד' אמות:

דרך הרבים ט"ז אמה. כך מפרש בשילהי המוכר פירות (בבא בתרא דף צט:):

שביל. זוטר טובא כדאשכחן בשילהי המוכר פירות (בבא בתרא ק.) כי היכי דשקיל כרעא ומנח כרעא: ירושלמי (הל' א') מכיון דתנינן דרך היחיד דרך הרבים מאי צריכא אתא למימר לך אפי' דרך הרבים אין מפסיק לאילנות אלא גדר מכיון דתנינן שביל היחיד שביל הרבים מה צריכא להוציא את הקבוע בימות החמה ואינו קבוע בימות הגשמים פי' אינו מפסיק לאילן בסיפא דמתני' תנן דכל הני אין מפסיקין לאילן להוציא את הקבוע בימות החמה דרגל בני אדם מצויין בהן לאחר שנקצרו התבואות ובימות הגשמים שהשדות זרועים אינם מצויין ואשמעינן דאפי' שביל רבים אינו מפסיק אא"כ קבוע והשתא כולהו צריכי דמאי אמרת ליתני דרך הרבים למימר דאפי' לאילן אינו מפסיק ושביל היחיד דאפי' לזרעים מפסיק ולישתוק מכולהו אחריני א"כ הוה אמינא דרך הרבים דלא קביע גרע משביל היחיד דקביע ושביל הרבים דקביע עדיף להפסיק לאילן מדרך הרבים דלא קביע והאי טעמא הוה מצי למימר בירושלמי:

הביר. שדה בור שאינה זרועה כדכתיב (בראשית מ"ז:י"ט) והאדמה לא תשם תרגום וארעא לא תבור:

הניר. חרישה כדכתיב (ירמיהו ד':ג') נירו לכם ניר:

ירושלמי (הל' א') רב אמר בור וניר בית רובע וזרע אחר אפי' כ"ש רבי יוחנן אמר בור וניר וזרע אחר כשלשה תלמים של פתיח:

והקוצר לשחת מפסיק. קא סבר דכל לשחת לאו קצירה היא דלא חשבינא לה אתחלתא דקצירה ובפרק רבי ישמעאל במנחות (דף עא:) מפרש אי מירי בשהביאה שליש או בשלא הביאה שליש:

משנה ב

אמת המים. היינו שלולית דקאמר ת"ק דבכל ענין מפסיק ואתא ר' יהודה למימר דוקא באינה יכולה ליקצר כאחת שאם עומד באמצע אינו יכול לקצור מכאן ומכאן כדמשמע בתוספתא ומיהו בתוספתא משמע דתרי מילי נינהו דקא חשיב במלתא דת"ק שלולית וקוצר לשחת ושלשה תלמים של פתיח ואמת המים שאינה יכולה ליקצר כאחת ר'

יהודה אומר אם עומד באמצע וקוצר מכאן ומכאן מפסיק ואם לאו אינו מפסיק ולת"ק מפסיק אע"פ שעומד מצד אחד וקוצר מצד השני:

וכל ההרים. אתא לאשמעינן דהר ובקעה נחשבים כשדה אחת כיון דנעדרים ע"י אדם במעדר אע"פ שההר זקוף ואין בקר וכליו יכולים לעלות:

משנה ג

הכל מפסיק לזרעים. איצטריך למיתני הכל לאתויי הא דאמר ריש לקיש בירושל' (הל' ב') היה שם סלע על פני כל שדהו אם עוקר הוא את המחרישה מצד זה ונותנה מצד זה מפסיק:

ואינו מפסיק לאילן אלא גדר. הני אילנות דתנן לעיל דחייבין חוץ מזיתים וחרובים דגדר לא מפסיק בהו:

שער כותש. אם היו הנופות כותשין זא"ז על גבי הגדר ומתערב אילן זה עם אילן זה נותן פאה אחת לכל ובפ' ה' דכלאים (משנה ג') פירשתי עוד לשון אחר:

משנה ד

כל הרואין זה את זה. אע"פ שיש כותל מפסיק:

שהיו להם בכל רוח. שבעיר פאה לכל רוח ורוח:

שהיו להם בכל העיר. אין נותנים כי אם פאה אחת לכולן אף על פי שאין רואין זה את זה:

ירושלמי. מי מכוין להן הרוחות העיר מכוונת להן הרוחות א"ר יוסי בר אבין של בית רבי היו להן ארבע בדין לד' רוחות העיר והן נותנין לכל בד ובד לפי רוחו היו שם ל' אילנות הראשונים רואין את האמצעיים ואמצעיים רואין את הראשונים ואין הראשונים רואין זה את זה מפריש מן הראשים על האמצעיים ומן האמצעיים על הראשים ואינו מפריש מן הראשים על הראשים פי' בדין בית הבד שעוצרין בהן זיתי אילנות כגון חרובין דתנן כל הרואין זה את זה הראשים הם החיצונים שמכאן ומכאן:

משנה ה

שני מיני חטים. כגון שחמתית ולבנה כדתנן בפרק המוכר את הספינה (בבא בתרא דף פג:) הדבר תלוי בגרנות אבל כולן מין אחד ממש או שני מינים ממש אין הדבר תלוי בגרנות:

משנה ו

הזוגות. הם הנזכרים שנים שנים בפ"ק דאבות שקבלו משמעון הצדיק:

ירושלמי (הל' ד') קצר חצי אגורי וחצי שחמתית לעשותן גורן אחת ונמלך ועשאן ב' גרנות אינו מפריש מן האגורי על השחמתית לא בתחלה ולא בסוף קצר חצי אגורי וחצי שחמתית לעשותן ב' גרנות ונמלך ועשאו גורן אחת מפריש מן האגורי שבסוף על השחמתית שבסוף מן האגורי שבתחלה על השחמתית שבתחלה:

משנה ז

שקצרוה נכרים. לעצמן ולא בפועלי נכרים:

ירושלמי (הלכה ה') מתני' כשקצרוה לעצמן אבל אם קצרוה לישראל חייבת ותני כן אין שוכרין פועלים נכרים לפי שאין בקיאין בלקט שכחה ופאה מתניתין בשקצרוה לאבדה אבל קצרוה שלא לאבדה חייבת אמר רבי הושעיא ברבי ואפילו תימא בשקצרוה שלא לאבדה פטורה מאחר שהפאה ניתנת במחובר לקרקע פי' קצרוה לאבדה אקצרוה ליסטים קאי:

קרסמוה נמלים. מל' יכרסמנה חזיר מיער (תהילים פ':י"ד) אף על גב דההוא כתב בכ"ף דרך הנמלה לכרסם קנה השבולת מלמטה:

שחובת הפאה בקמה. כלומר חובת הפאה של זה הניחה בקמה ונהי דאם כילה שדהו חזרה פאה לעמרים כדקאמר בירושלמי (שם) הני מילי היכא דכילה הוא אבל הכא הוא לא כילה תניא בתורת כהנים בפרשת קדושים ובקצרכם פרט לשקצרוה לסטים קרסמוה נמלים שברתה הרוח או בהמה ובקצרכם פרט לשקצרוה נכרים מכאן אמרו נכרי שקצר שדהו ואח"כ נתגייר פטורה:

פרק ג

משנה א

מלבנות התבואה שבין הזיתים. תבואה הזרועה בין זית לזית מלבנות הן ערוגות הואיל ועומדות הערוגות פיסקי פיסקי ואין מתערבות זו עם זו קא סברי ב"ש דמפסיקי זיתים אבל היכא דראשי שורות מתערבים מודו לב"ה דלא מפסיקי:

ירושלמי (הל' א') אנן תנינן שבין הזיתים תניי דבי רבי שבין האילנות ומסיק דתרווייהו צריכי דאי ממתני' הוה אמינא זית דחייב בפאה מפסיק לב"ש אבל שאר אילנות לא ואי מדבי רבי הוה אמינא דוקא אילנות דלא מיחייבו בפאה לא מפסיקי לב"ה להכי איצטריך מתני':

ירושלמי (שם) מה אנן קיימין אי במרווחין אף ב"ש מודו שהוא נותן פאה מא' על הכל ואי ברצופין אף ב"ה מודו שהוא נותן פאה מכל אחד ואחד אלא אנן קיימין בנטועין מטע עשרה לבית סאה:

ראשי שורות. למאי דפרשינן דמלבנות הם השורות קשה דהוה ליה למימר ראשי מלבנות ויש לפרש דמלשון שדה הלבן הוא ושדה תבואה נקראת שדה הלבן על שם שכשמתבשלת התבואה מתלבנת ומלקטין אותה ולקמן דתנן נמי מלבנות הבצלים דרכן להלבין ירק שלהן כשמתבשלין ועוד מפרש דכל שדה חוץ משדה האילן נקרא שדה הלבן על שם שהחמה זורחת בהן ואין בהן צל כשדה האילן:

משנה ב

המנמר. קוצר שדהו במקומות מקומות דמחזי כמנומר מל' ונמר חברבורותיו (ירמיהו י"ג:כ"ג) וכן קאמר בירושלמי כהדין נימרה מקום הזבלים עולין תחלה נמרה קרי לה כלומר מקומות המזובלים יותר בשדה שם התבואה ממהרת לעלות:

קלחים לחים. דאי הוו גדילים כל צרכן דכ"ע פאה אחת על הכל דתחלת קצירה היא:

מכל א' וא'. כשחוזר ללקט מה ששייר דנימור מפסיק דלאו אתחלתא דקצירה חשיבא ובמנחות בשילהי ר' ישמעאל (מנחות דף עא:) אמר רב יהודה אמר שמואל לא חייב ר"ע אלא במנמר לקליות דהיינו דומיא דשחת כר"מ דהתם קאמר כל לשחת אפילו לאדם לאו שמה קצירה אבל במנמר לאוצר שבישל כל צרכו ומלקט על מנת להצניעו ולייישנן לא ור' יוחנן אמר מחייב היה ר"ע אף במנמר לאוצר:

שבת או חרדל. בפ' בא סימן (נדה נא.) פי' בקונטרס דלהכי נקט הני שאין דרכן לעשות מהן ערוגה אלא זורען לתבלין בעלמא בשנים או בשלשה מקומות. ובירושלמי גרסינן שמואל אמר מפני שאין הראשון שבהם ממתין לאחרון שבהם רבי יוסא בשם רבי יוחנן אמר מפני שדרכן ליזרע ערוגות ערוגות כלומר כיון דאין דרכן ליזרע שדה אחת הוו להו אותן ערוגות שדות טובא ומסיק על דעתיה דשמואל מפריש מכל קלח וקלח על דעתיה דרבי יוחנן מפריש מכל ערוגה וערוגה והאי דמיחייבי שבת וחרדל בפאה אע"ג דאין נותנין פאה לירק הני מיחייבי דלזרע עבידי דתנן בפ"ג [דכלאים מ"ב] חרדל מין זרעים ותנן נמי בפ"ד (מ"ה) דמעשרות השבת מתעשרת זרע וירק:

משנה ג

המחליק. מל' ואנכי איש חלק (בראשית כ"ז:י"א) דכל זמן שהבצלים בשדה אינה חלקה אלא דומה לאדם מלא שער והמקום שנתלש נקרא חלק ומיהו יותר נראה לשון חילוק דבר הנחלק לשנים מל' מחליקין בתאנים ובענבים בפ"ק דמעשרות (מ"ח) והיינו

חלוקתן דלחים לשוק למוכרם ויבשים לגורן לכונסן לקיום ומיהו חוזר אני בי מראיה זו דההוא נמי לשון איש חלק שמחליק העיגול של דבילה ומשפשפו בתאנים וענבים של טבל והמשקין נסחטין מהן ומחליקין אותן ומצחצחין אותן וסיפא דההוא דמתניא לענין הכשר מייתי בפרק חבית (שבת דף קמה.) ומוכח התם כן:

אלו לעצמן. דכשני מיני חטים דמי:

וכן באפונין. לאו באותן שהם מין ירק דירק לא מתחייב בפאה אלא באותן שהם זרעים כדתנן בפ"ג דכלאים (מ"ב) אפונין השופין מין זרעים אפונין הגמלנים מין ירק:

וכן בכרם. אם מחליק דינו כאלו:

המדל. לשון שלופי הוא כדאיתא בפ"ק דמו"ק (דף ד.) ותנן בפ"ד (מ"ד) דשביעית איזהו המדל אחד או שנים ומפרשינן התם בגמ' [דירושלמי] נוטל (אדם) אחד או שנים דבזמן שהבצלים זרועים רצופין מוציא אחד מבינתים שיתגדלו בריוח ויעשו גדולים ואותם שעוקר משם להרויח הנשארים אינן נחשבים לקצירה לפי שתקנת הנשארים היא הלכך נותן פאה מן הנשאר לבד והנעקר פטור מכלום מטעם דפרשינן ולא יתכן לפרש משום דירק בעלמא הוא ועדין לא הגיעו לחיוב פאה דלא יהא אלא כמנמר לקליות ומיהו יתכן דקליות מכניסן לקיום על ידי שמייבשין אותן לתנור אבל הנך בצלים דלא גמרו כל צורכן נרקבין ואין מוכנסין לקיום:

המחליק מאחת. כלומר מענין אחד או כולן לגורן או כולן לשוק ובפרק ד' דשביעית (שם) תנן איזהו המחליק שלשה זה בצד זה:

ירושלמי (הל' ב') המדל נותן מן המשוייר על מה ששייר תני א"ר יודא במד"א במדל לשוק אבל במדל לבית נותן מן המשויר על הכל [א"ר זעירא הדא דתימא בשעיבה ע"מ להדל אבל אם עיבה ע"מ שלא להדל לא לא סוף דבר לביתו אלא אפי' לשוק נותן מן המשואר על הכל] פי' במדל לבית כלומר לגורן דחזו לכונסן לקיום. בשעיבה שזרען רצופין בעובי:

משנה ד

האמהות. בצלים גדולים מניחין אותן לזרע ומתוך שמשתהין בארץ לא חזו לאכילה אלא על ידי הדחק לכך פטר ר' יוסי:

ירושלמי (הל' ג') האמהות רב אמר פרגדא שמואל אמר צומחתא רבי יעקב בר בון בשם רבי חנינא לא אמר רבי יוסי אלא משום הפקר רבי בון ברבי חייא בעא קומי רבי מנא והפקר חייב בפאה אמר להם בזכה בהן אחת אחת והא תניא אע"פ שאינן מתקיימין לו במרובה מתקיימין לו במועט הוי אומר לית טעמא אלא משום מוכנסין לקיום פי'

צומחתא כשעוקרין הבצלים נשאר מן הנשרשין לארץ ועמהן מן הבצל וחוזר וצומח ומי שיש לו בצלים הרבה אינו חושש לקיימם אבל במועט מקיימן ויותר נראה ליישבו לפי הענין שפירשתי:

שבין הירק. דירק כזרע אחר דמי ומפסיק ובריש פרקין רוצה לומר בירושלמי (הלכה א') דבית שמאי דאמרי לעיל דזיתים מפסיקין בתבואה אתיא כרבי יוסי ומסיק בית שמאי מודו לרבי יוסי שאין דרך בני אדם להיות מכניס בצל בין הירק רבי יוסי לא מודה לבית שמאי שכן דרך בני אדם להיות מכניסין זרעים בין האילנות. ובנדה (דף נ.) מייתי לה אמתני' דכלל אמרו בפאה דלעיל דקאמר התם ומכניסו לקיום למעוטי ירק והדר קאמר אם היו בהן שומין ובצלים חייבים דתנן מלבנות בצלים והשתא תמיהא דמתניתין דהמחליק בצלים הוה ליה לאתויי דמיתניא ברישא והיה נראה לומר דעל ידי גזירת מלבנות השומים והבצלים שבין הירק חייב אף הירק ומיהו יש לפרש דאיצטריך לאשמועינן דלא בטלי שומים ובצלים בירק:

משנה ה

נותנין שתי פאות. דכל חד וחד קרינא ביה שדך:

שלקחו את האילן. מהנך אילנות דחשיב בפ"ק (מ"ה):

המוכר קלחי אילן. ולא מכר לו הקרקע והם מלאים פירות ובא לעוקרן לנוטען בשדהו אם שייר בעל האילנות מן השדה לעצמו שלא מכר אותם הוא נותן פאה לכל:

בפרק ראשית הגז (קלח.) מסקי רבא ורב חסדא כשהתחיל בעל השדה לקצור כלומר ללקט הפירות לקצור לאו דוקא א"נ בשיש שם תבואה כדקתני בתוך שדהו ומאחר שהתחיל לקוצרה נותן מן האילן ששייר פאה על כל מה שמכר שחל החיוב עליו אבל בירושלמי (הל' ה) מוקי לה אפי' בלא התחיל שהוא כמוכר לו חוץ מחובתו והוא קיבל עליו לתת הפאה ומתני' דראשית הגז דתנן לקח גז צאנו של חבירו אם שייר המוכר חייב מוכר לא שייר לוקח חייב:

משנה ו

בית רובע. מפרש בתוספתא דכלאים (פ"ב) י' אמות על י' אמות ומחצה ואינו מכוון ממש לפי חשבון סאתים בחצר המשכן דהוי ק' על נ':

העושה סאתים. רבי יהושע לא אזיל בתר זריעה אלא קרקע המוציא סאתים:

כדי לקצור ולשנות. דרך הקוצרים אוחז מלא כפו מן הקמה וקוצר בידו השניה ואם יש בקמה כדי למלאות את כפו ב' פעמים חייב בפאה:

ירושלמי (הל' ו'). מ"ט דר"א נאמר כאן שדך ונאמר בכלאים שדך מה שדך האמור להלן בית רובע אף כאן בית רובע מ"ט דר"י נאמר כאן שדך ונאמר להלן ושכחת עומר בשדה מה שדה שנאמר להלן סאתים אף כאן סאתים מ"ט דר"ט ו' על ו' מערוגה ריב"ב אומר כדי לקצור ולשנות מה קצירה כדרך הקוצרין או אפי' כל שהוא מן מה דכתיב שלא מלא כפו קוצר הדא אמרת קצירה כדרך הקוצרין פי' שנאמר להלן רובע (דתניא) [דתנן] פ"ב דכלאים (מ"י) ובתבואה בית רובע ותנן (שם מ"א) כל סאה שיש בה רובע ממין אחר ימעט:

סאתים כדתנן (לקמן פ"ו מ"ו) עומר שיש בו סאתים ושכחו אינו שכחה. ור"ט יליף מערוגה כדתנן (כלאים פ"ג מ"א) ערוגה שהיא ו' על ו' זורעין לתוכה ה' זרעונין: מה קצירה בעיא היא זו ופשיט כדרך הקוצרים:

קרקע כ"ש חייבת בפאה. דשדך כל דהו משמע ול"ל גזירה שוה דשדך:

ירושלמי (הל' ז'). הגע עצמך שהיה שם שבולת אחת עד שלא קצר אין כאן חיוב משקצר אין כאן שיור ר"ח בשם ר' פנחס תיפתר שהיה שם שבולת אח' [נ"א קלח] ובו ה' שבולים:

ובבכורים. כתב בהו אדמתך ובשילהי פ' לא יחפור (בבא בתרא כז:) מוקי לה בחטה אבל אילן בעי י"ו אמה סביב ואע"ג דחטה נמי יניקתה ג' טפחים מדמרחקינן הזרעים מן הכותל ג' טפחים כדתנן ב"ב (דף יז) וכדמוכחא ההיא דערוגה ו' על ו' (כלאים פ"ג מ"א) הא נמי כל שהוא קרינא לה אבל לפירוש זה דחק בחנם הירושל' לאוקמה [בקלח אחד] ובה חמש שבולים. ושמא נאמר אע"פ שיונקת לצדדין אין עיקר יניקתה אלא כנגדה ויש ספרים שכתוב בה בפרק לא יחפור ובוידוי. ופירש רש"י דלא גרסי' ליה דאין וידוי אלא במעשר והוא אינו תלוי בקרקע ובירושלמי (שם) איכא פלוגתא דאמוראי:

ירושלמי (שם). תני והראיון ר' יוסי בשם ר"י מי שאין לו קרקע פטור מן הראיון ר' מונא בעי ולמה לנן [פי' לית אנן] אמרי' מי שאין לו קרקע פטור מן הוידוי. ר' יוסי בשם ר' יהושע ב"ל מי שאין לו קרקע פטור מן הראיה מאי טעמא ולא יחמוד איש את ארצך:

ולכתוב עליה פרוזבול. בפרק בתרא דשביעית (מ"ו) תנן אין כותבין פרוזבול אלא על הקרקע ותנן (שם מ"ג) הלל התקין פרוזבול שראה שנמנעים העם מלהלוות זה לזה משום שמיטה דמשמטת את המלוה ותיקן הלל שיהא מוסר שטרותיו לבית דין וכתבי ליה ב"ד פרוזבול וזה גופו של פרוזבול מוסרני לכם פלוני ופלוני דיינים שבמקום פלוני כל חוב שיש לי שאגבנו כל זמן שארצה והדיינים חותמים למטה או העדים ותו לא משמט וכשיש ללוה קרקע חשוב כגבוי בבית דין דמי ולא קרינא ביה ולא יגוש ואמרינן בגיטין (דף לז.) דלא תיקן הלל אלא בשביעית בזמן הזה:

ולקנות עמה נכסים שאין להם אחריות בכסף בשטר ובחזקה. ובגמרא (דקדושין כו.) יליף לה התם מקראי ואייתי נמי התם מתניתין דהכא למיפשט מיניה דלא בעינן צבורין:

משנה ז

שכיב מרע. בירושלמי (שם) משמע דאין נחשב ש"מ עד לאחר שלשה ימים אא"כ קפץ עליו החולי:

ירושלמי (שם). אי זהו שכיב מרע כל שלא קפץ עליו החולי דרך ארץ הקרובין נכנסין אצלו מיד והרחוקים נכנסין לאחר ג' ימים אם קפץ עליו החולי אלו ואלו נכנסין אצלו מיד:

שייר קרקע כל שהוא. פלוגתא היא בפרק מי שמת (בבא בתרא דף קנ.) דהא קרקע לאו דווקא וה"ה מטלטלי וכל שהוא לאו דווקא אלא כדי פרנסתו ולא איתפרש שיעור פרנסתו בכמה ואם פרנסת עצמו דווקא או דלמא בעינן נמי פרנסת בניו ובנותיו וכל הסמוכין על שולחנו (יא):

מתנתו מתנה. ואפי' עמד אינו חוזר ובקנין איירי דמתנת שכיב מרע במקצת בעיא קנין כדאיתא בב"ב (דף קנא) (יב) ואפילו הכי אם לא שייר אין מתנתו מתנה ואם עמד חוזר דבידוע שלא היה קנין אלא מחמת מיתה כדאמרינן בב"ב (שם) (יג) והא דאמר רב התם (שם דף קנב) מתנת שכיב מרע שכתב בה קנין רב אמר ארכבה אתרי ריכשי היינו דווקא משום דכתב הקנין בתוך השטר כדפרשי' בר"פ אע"פ שאמרו (נה:) ושם הארכנו:

משנה ח

יצא בן חורין. אע"פ דלא כתב ליה עצמך ונכסיי קנויין לך אלא כתב כל נכסיי נתונין לפלוני עבדי קנה העבד בכל הנכסים ונתן לו את עצמו והאי דקאמר עבדי היינו עבדי שהיה כבר כדאמר גיטין (דף מב.):

שייר קרקע כל שהוא. קרקע לאו דווקא כדאמרי' בפ' מי שמת (בבא בתרא קנ:) דעשו מטלטלין שיור אצל העבד:

לא יצא בן חורין. בפרק מי שמת (שם) פירש רבינו שמואל משום דתלינן שמא לעבד גופיה קא חשיב ליה קרקע משום דאיתקיש לקרקעות או מטלטלין משום דמטלטלי הוא ולא יתכן דבתוספתא קתני במילתיה דרבי שמעון חוץ מעיר פלונית חוץ משדה פלונית יצא בן חורין משמע בהכי פליגי דלת"ק לא יצא. אלא היינו טעמא דאי יש לו נכסים הרבה אמרינן כיון דנחת לשיורא לדידיה נמי שייר וכי אמר כל נכסיי לך אשאר נכסים קאמר ולחנופי ליה קא אתי ולא שחרריה ואפילו אין לו שום נכסים אלא העבד והקרקע ששייר מ"מ לא יצא לחירות אי משום דל"ל פלגינן דבורא אי משום דלאו כרות

גיטא הוא כדקאמר בפרק קמא דגיטין (דף ט.) שעל ידי כל נכסיי יש לו להשתחרר והוא שלא שייר בו:

לעולם הוא בן חורין. בפרק קמא דגיטין (שם) רוצה לדקדק מכאן דר"ש אית ליה פלגינן דבורא דמשמע לעולם אפילו אין לו אלא אותה העיר ואותה שדה כדקא תני בתוספתא דלא אפשר לקיים כל נכסיי אשאר נכסיו אלא אעצמו אפ"ה קנה עצמו בן תורין דפלגינן דבורא ומהאי נמי דייקינן דלר"מ לא פלגינן דבורא דלא שייך טעמא דנחת לשיורא אלא היכא דיש לו נכסים אחרים דאמרינן מדשייר אותה העיר שייר נמי העבד וכל נכסיי אשאר נכסים קאי אבל כשאין לו אלא אותה העיר מאיזה טעם יאמר ר"מ לא יצא בן חורין הא מה נפשך כל נכסיי אעבד קאי אלא ודאי משום דלא פלגינן דבורא:

חוץ מאחד מריבוא שבהן. דאין העבד נחשב בעיניו אלא כאחד מריבוא:

תניא בתוספתא. הכותב כל נכסיו לעבדו יצא בן חורין אם שייר קרקע כל שהוא לא יצא בן חורין ר"ש אומר לעולם הוא בן חורין עד שיאמר כל נכסיי נתתי לפלוני עבדי חוץ מאחד מריבוא שבהן לא אמר כלום חוץ מעיר פלונית חוץ משדה פלונית אע"פ שאין שם אלא אותה שדה ואותה העיר זכה העבד בנכסים וקנה עצמו בן חורין וכשנאמרו דבריו לפני רבי יוסי אמר שפתים ישק משיב דברים נכוחים פירוש זכה בנכסים אם יש שם נכסים וקנה עצמו בן חורין בכל ענין:

פרק ד

משנה א

במחובר לקרקע. דגבי קציר כתיב תעזוב דמשמע שיניח לפניהם תבואה בקשיה:

דלית. גפן גדולה המודלית ע"ג עצים או על גבי אילנות אחרים:

מוריד ומחלק. דהני שיש סכנה בעלייתם מצות פאה בתלוש ובירושלמי דריש לה מקרא וכן בת"כ בפ' קדושים:

חליקי אגוזים. אילן של אגוזים ופי' בערוך דקרי ליה חליקי לפי שהוא חלק שאין לו לא קשרים ולא ענפים:

אפילו צ"ט. אריש קאי דבמחובר ואם יש כאן ק' עניים וצ"ט מהם אומרים לבעל הבית שיקצור הכל ויחלק להם הפאה ויש אחד שאינו רוצה אין שומעין להם אלא ירוצו ויבוזו ובדלית שמצותה בתלוש איפכא דשומעין ליחיד הרוצה ליחלק:

ירושלמי (הל' א'). כתיב לא תכלה פאת שדך בקצרך מכאן שהפאה ניתנת במחובר לקרקע יכול אפילו בדלית ובדקל ת"ל קציר מה קציר מיוחד שהקטן מושל בהם כגדול

יצאו הדלית והדקל שאין הקטן מושל בהן כגדול ואית דבעיא משמעיניה מן הדא תעזוב הנח לפניהם תבואה בקשיה תלתן בעמיר תמרים במכבדות יכול בדלית ובדקל כן ת"ל אותם מה ראית לרבות את אלו ולהוציא את אלו אחר שריבה הכתוב ומיעט מרבה אני את אלו שאינם של סכנה ומוציא אני את אלו שהם של סכנה פירוש תמרים במכבדות אין סכנה בלקיטתן שאינן בראשו של דקל ומבעיא ליה בירושלמי בדלית ובדקל היכא קורא שם פאה אם למעלה או למטה בתלוש והוצאה משל מי ור"ל דאם קורא שם פאה למעלה הוצאה משל עניים ואם קורא שם למטה הוצאה משל בעל הבית ומסיק שאפי' תאמר קורא שם פאה למעלה הטריחו על בעל הבית שתהא הוצאה שלו מפני הסכנה תניא בת"כ בפרשת קדושים תעזוב הנח לפניהם והם יבוזו אפילו צ"ט אומרים לחלק ואחד לבזבז אפילו בריא אפילו ידיו יפות לזה שומעין שאומר כהלכה יכול בדלית ובדקל כן ת"ל אותם אפי' צ"ט אומרים לבזבז ואחד אומר לחלק אפי' זקן אפי' חולה לזה שומעין שאומר כהלכה:

ירושלמי (שם). בעל הבית שקרא שם פאה וכילה קורא אני עליו לא תכלה פאת שדך בקצרך [לא קרא שם פאה וכילה קורא אני עליו לא תכלה פאת שדך בקצרך] התנו ביניהן אפילו כן אין שומעין לו בעל הבית מחלק בידו שלא יראה לעני מודעתו וישליך לפניו ר' שמואל בר אבודימא בעי כילה שדהו אתמר חזרה פאה לעמרים אפי' כן בעל הבית מחלק בידו שלא יראה לעני מודעתו וישליך לפניו פי' שקרא שם וכילה שלא כדין עשה שהיה לו להניח לעניים לבזבז במחובר ואף על פי שעבר בלאו [לא] נשתנה דינו וקורא אני עליו לא תכלה דכתיב בסיפא דקרא תעזוב דמוכח שדינם לבזבז ולא לחלק כמו שדרשנו למעלה לנתינה במחובר ולא מיבעיא כשקרא שם במחובר וכילה אלא אפי' לא קרא שם נמי כך דינו דבין כך ובין כך קורא אני עליו לא תכלה ותעזוב אלא שהעניים התנו ביניהן ושמא ע"פ ב"ד עשו תנאי זה דאי בעל הבית אין שומעין לו לעוות עני האומר לבוז אלא בעל הבית מחלק בידו לכולם בשוה. שלא יראה לעני מודעתו מלשון הלא בועז מודעתנו כלומר הידוע וניכר לו וישליך לפניו רבי שמואל בר אבודימא בעי כלומר מילתא דפשיטא לן מיבעיא ליה לר"ש בר אבודימא כילה את שדהו אתמר חזרה פאה לעמרים כי ההיא דתניא בריש הגוזל קמא (בבא קמא דף צד.) מצות פאה להפריש מן הקמה לא הפריש מן הקמה מפריש מן העמרים אפי' כן בעל הבית מחלק כלומר אע"פ שחזרה פאה לעמרים להיות דינה לבזבז כמו הקמה אמרי' דאפ"ה מחלק שלא יראה לעני מודעתו וישליך לפניו:

משנה ג

נטל אחד מן העניים מקצת הפאה. שליקט כבר וזרק לו על השאר כדי לקנות אין לו בה כלום אבל מה שליקט לא הפסיד ובתוספתא ובירושלמי (הל' ב') תנו בשם ר"מ קונסין אותו ומוציאין ממנו את התלוש ואת המחובר:

נפל לו עליה. בפרקשנים אוחזין (בבא מציעא דף י'.) פריך מהכא לר"ל דאמר ארבע אמות של אדם קונות לו בכל מקום ומשני בשדה דבעל הבית לא תקינו לו רבנן ועוד משני כיון דנפל גלי אדעתיה דבנפילה ניחא ליה דליקני:

בירושלמי (שם) מייתי הא דתני רבי חייא שנים שהיו מתכסין על העומר ובא עני אחר וחטפו זכה בו ושמא היינו נמי נפילה והתם משני כולהו בשלא אמר יזכו לי ארבע אמות ובגמרא שלנו לא קאי דפריך אי תקינו להו רבנן כי לא אמר מאי הוי:

משנה ד

אבעיות. בירושלמי (שם) מפרש מלשון נבעו מצפוניו תרגום איתגליין מטמרוהי (עובדי' א) שהבעל הבית מתגלה ונראה לתוך שדהו כדי שיקחו העניים פאה:

בשחר. מפרש בירושלמי (שם) מפני המניקות שבניהן ישנים בשחר ופנויות ללקט פאה:

בחצות. מפני התינוקות שדרכן לצאת בחצות והולכין ללקט פאה ובשחרית ומנחה ישנים:

ובמנחה. מפני הנמושות בריש אלו מציאות (בבא מציעא דף כא:) אמרי' מאי נמושות סבי דאזלי אתיגרא מלשון מחזיק בפלך תרגום בתגרין (שמואל ב ג':כ"ט):

שלא יפחתו. משלש עתים הללו:

של בית נמר. דכתיב את בית נמרה (במדבר ל"ב:ל"ו):

על החבל. קושרין חבל בצד הקמה וקוצרין והולכין עד שיכלה החבל ומניחין פאה לכל החבל וחוזרין וקושרין ומניחין פאה והיינו מכל אומן ואומן כלומר מכל שורה ושורה ואמרי' בירושלמי (שם) שעל זה מזכירין אותן לשבח אבל מזכירין אותן לגנאי שלא היו נותנין אלא א' ממאה דהא תנן לא יפחות משששים:

משנה ו

ואחר כך נתגייר פטור [**וכו'**] **ומן הפאה**. כדתניא בתורת כהנים בפרשת קדושים ובקצרכם פרט לשקצרוה נכרים מכאן אמרו נכרי שקצר שדהו ואח"כ נתגייר פטור והאי קרא גבי פאה ולקט כתיב ודרשינן נמי בספרי מקרא דכתיב גבי שכחה בסוף פרשת

כי תצא כי תקצור קצירך בשדך ושכחת עומר פרט לשקצרוהו נכרים מכאן אמרו נכרי שקצר שדהו ואח"כ נתגייר פטור. ובירושלמי (הל' ג) דריש מקרא אחרינא:

ירושלמי (שם) יאות א"ר יודה מאי טעמא דרבנן. ר' יוסי בשם רב רבי חזקיה רב יהודה בשם שמואל כתיב ושכחת עומר בשדה זו שכחת קמה. את שיש לו שכחת קמה יש לו שכחת עמרים את שאין לו שכחת קמה אין לו שכחת עמרים פי' דדרשינן בספרי בס"פ כי תצא בשדה לרבות שכחת קמה הלכך זה שהיה נכרי בשעת קצירה פטור בשעת עימור אף על פי שנתגייר:

משנה ז

הקדיש קמה ופדה עומרים פטורה. דמקרא דממעטינן קציר נכרי ממעטינן נמי קציר הקדש דלאו קצירך הוא ולענין שכחה הוו פליגי ר' יהודה ורבנן כי היכי דפליגי בגר:

משנה ח

עד שלא באו לעונת המעשרות ופדאן. שפדאן קודם מירוח:

וגמרן הגזבר. שמירחן בכרי דמירוח הקדש פוטר:

משנה ט

רבי אליעזר אומר זכה לו. בפרק שנים אוחזין (בבא מציעא ד' ט':) אמרינן אמר עולא מחלוקת מעשיר לעני דר' אליעזר סבר אמרי' תרי מיגו מיגו דאי בעי מפקיר להו לנכסיה והוי עני וחזי ליה ומיגו דאי בעי זכי לנפשיה זכי נמי לחבריה. ורבנן סברי חד מיגו אמרי' תרי מיגו לא אמרינן. אבל מעני לעני דברי הכל זכה. ורב נחמן אמר מעני לעני מחלוקת. ובפ"ק דגיטין (יא.) מפרש טעמא דרבנן משום לא תלקט לעני ור"א מוקי ליה להזהיר עני על שלו. ובפרק שנים אוחזין (שם) פי' בקונטרס דמי שליקט את הפאה באדם בעלמא איירי שאינו בעל השדה דאי בעל השדה לא אמר ר' אליעזר זכה לו דליכא למימר מיגו דזכי לנפשיה דאפי' הוא עני מוזהר הוא שלא ללקט פאה משדהו כדאמרי' לא תלקט לעני להזהיר עני על שלו וקשה לפירושו מהא דתנן לקמן בפרק ה' (משנה ב) שבולת של לקט שנתערבה בגדיש מעשר שבולת אחת ונותן לו. אמר ר' אליעזר וכי היאך העני הזה מחליף דבר שלא בא לרשותו. ואמרינן עלה בירושלמי (הל' ב) ר' אבהו בשם ר' יוחנן מחלפא שיטתיה דר' אליעזר תמן הוא אומר זכה לו וכאן הוא אומר כן. ומסיק דלדבריהם קאמר להו משמע בהדיא דבעל השדה גופיה יכול לזכות בשביל עני:

אלא אם כן הפקיר. למאן דאמר אין קנין לנכרי בארץ ישראל להפקיע מיד מעשר מוקי לה בסוף השולח גט (ד' מז.) דלקטינהו ישראל וטעמא דהפקיר הא לא הפקיר לא. ולמאן

דאמר יש קנין מוקי לה בשדה דישראל ולקטינהו נכרי. וכי תימא הא מפקרי וקיימי. כי אפקרינהו אדעתא דישראל מפקרי אדעתא דנכרי לא מפקרי. ובירושל' יש שיטה אחרת:
ירושלמי (הל' ה) ר' חזקיה ר' ירמיה בשם רבי יוחנן כמאן דאמר יש לנכרי קנין בארץ ישראל לפוטרו מן המעשר. ברם כמאן דאמר אין לנכרי קנין בארץ ישראל לפוטרו מן המעשר אפי' הפקירו חייב. ר' יוסי בשם ר' יוחנן כמאן דאמר אין לנכרי קנין בארץ ישראל לפוטרו מן המעשר. ברם כמאן דאמר יש לנכרי קנין בארץ ישראל לפוטרו מן המעשר קל הקלו חכמים בליקוטים. ר' אליעזר שאל ואין לו קנין נכסים. ומסיק בירוש' דר' אליעזר אכולהו שאל בין לר' ירמיה בשם ר' יוחנן בין לר' יוסי בשם ר' יוחנן:

משנה י

הנושר. כלומר שבלים הנופלים:
תלש מלא קומצו. דרך התולש לקמץ את ידו:
הכהו קוץ ונפל מידו. כל היכא דנושר מחמת אונס ממעט ליה בתורת כהנים בפ' קדושים דתניא ולקט קצירך לא תלקט ולא לקט קיטוף לקט קצירך אין לקט אלא מחמת הקציר מכאן אמרו היה קוצר וקצר מלא ידו תלש מלא קמצו הכהו קוץ עקצו עקרב ונבעת ונפל מידו על הארץ הרי של בעה"ב:
תוך היד. אנשר קאי כלומר תוך היד ונשר דהנושר מתוך היד ומתוך המגל לעניים. אבל הנושר מאחר היד ומאחר המגל לבעל הבית דאינו בדרך קצירה:
ראש היד. כשידו מלאה ויש שבלים בין ראשי אצבעותיו לפס ידו הנושר משם וכן הנושר מראש המגל:
ר' ישמעאל אומר לעניים. דמדמי ליה לתוך היד ולתוך המגל:
ר' עקיבא אומר לבעל הבית. דמדמי ליה לאחר היד ולאחר המגל:

משנה יא

חורי נמלים. בסוף הזרוע (חולין קלג.) מייתי לה דרך הנמלים להכניס תבואה בחוריהן כדכתיב (משלי ו':ח') אגרה בקציר מאכלה:
שבתוך הקמה. חורים שבתוך הקמה עד שלא התחילו לקצור:
של אחר הקוצרים. כלומר לאחר שהתחילו לקצור שמא הביאו שם הנמלים מן הלקט הלכך העליונים כלומר חטים העליונים שבחורים או שבולים העליונים לעניים דיש שם לקט אבל חטים התחתונים לבעל הבית דמן הקמה היה. ויש לברר הדבר כדמפרש בירושלמי (הל' ה') רב יהודה בשם שמואל העליונים לעניים בלבנים. והתחתונים לבעל הבית בירוקים. שכשהתבואה יבישה ומתלבנת קוצרים אותה:

שספק לקט לקט. מפרש בירושלמי (שם) טעמא דר' מאיר משום דאי אפשר לגורן בלא ירוקים בתורת כהנים בפ' קדושים תניא מנין שספק לקט לקט ספק שכחה שכחה ספק פאה פאה ת"ל לגר ליתום ולאלמנה יהיה וכל חד וחד נפיק לן ומזכיר התנא שלשתם אע"ג דלא נפקי מחד קרא שכך דרכו של תנא כדאשכחן נמי התם גבי פרט לשקצרוהו נכרים:

ירושלמי (שם) ומנין שספק לקט לקט ר' ישמעאל בר נחמני בשם ר' יהונתן עני ורש הצדיקו (תהלים פב) הצדיקהו במתנותיו. ריש לקיש אמר בשם בר קפרא לא תטה משפט אביונך בריבו (שמות כ"ג:ו') בריבו אין אתה מטהו אבל אתה מטהו במתנותיו. א"ר יוחנן ומה היא מה ששנה לנו רבי תעזוב (ויקרא יט) הנח לפניהם משלך א"ר לא כתיב לגר ליתום ולאלמנה יהיה (דברים כ"ד:י"ט) בין דידך בין דידיה הב ליה. פי' ר' יוחנן מייתי קרא דתורת כהנים ורבי מייתי קרא דסיפרי:

פרק ה

משנה א

גדיש שלא לוקט תחתיו. אסף העמרים למקום אחד בתוך השדה ועדיין לא ליקטו שם העניים את הלקט:

כל הנוגעות בארץ לעניים. הא דלא אמר הכא כמו בסיפא מפרש בירוש' (הל' א) דקנסוהו רבנן משום שהגדיש על הלקט. ואפי' הגדיש חטים על גבי לקט של שעורים פטור מן המעשרות:

שפזרה את העמרים. על גבי הלקט:

כדי נפילה. מפרש בפרק המקבל (בבא מציעא קה:) ארבעה קבין נפילה לכור זרע ואין כדי נפילה דר' יהודה דמתני' דהתם גבי מקבל שדה מחבירו ולא עשתה כמו כדי נפילה דהכא דכדי נפילה דהתם כדי זריעה מלשון עד שיזרע חטה ושעורה במפולת יד וכדי נפילה דהכא שיעור לקט שרגיל להיות כלומר שיעור שרגיל ליפול בשעת קצירה דהיינו ארבעת קבין לכור זרע. ולא בא רשב"ג לחדש דברי ת"ק אלא כלומר אין הדבר צריך אומד שכבר קצוב נפילה ועומד:

ירושלמי (שם) הכא את אמר אומדין אותה כמה לקט ראויה היא לעשות ונותן לעניים וכה את אמר כל הנוגעות בארץ הרי הם של עניים. ר' אבהו בשם רבי יוחנן קנס קנסו בו שגדש ע"ג ליקטן של עניים. עד כדון מזיד אפילו שוגג אפי' כריכות אפילו חטים על גבי שעורים אפי' גדשו אחרים חוץ מדעתו אפי' קרא לעניים ולא באו רבי אמי בשם ריש

לקיש דב"ש היא דאמרי הבקר לעניים הבקר. א"ר יוסי שמענו שהוא פטור ממעשרות שהבקר בית דין הבקר דכתיב (עזרא י) כל אשר לא יבא לשלשת הימים בעצת השרים והזקנים יחרם כל רכושו והוא יבדל מקהל הגולה מנין שהוא פטור מן המעשרות. ר' יוחנן בר יצחק בר אחא שמע לה מן הדא אין מעברין את השנה לא בשביעית ולא במוצאי שביעית ואם עיברוה הרי זה מעוברת בחדש אחד שהוא מוסיף לא פטור מן המעשרות הוא. פירוש דבית שמאי היא כלוגתא לקמן בפרק ו' (מ"א) אבל לבית הלל לא הוה קנסינן ליה משום דמדאורייתא חייב במעשר והעני נוהג בו דין לקט רבי יוסי סבר דאפי' לב"ה פטור משום הפקר ב"ד כדדריש מקרא דיחרם כל רכושו ור' יוחנן מייתי ראיה מב"ד שעיברו את השנה שלא כדין:

משנה ב

שבולת שבקציר. בקצירתו שייר שבולת אחת שלא קצר וראש אותה שבולת מגיע לקמה ושכחה ולא קצרה אם אותה שבולת נקצרת עם הקמה הרי היא של בעל הבית שהקמה מצילתה כדתנן לקמן בפ"ו (מ"ח) שהקמה מצלת את הקמה דאמרי' בירושלמי (הל' ב) אי זו היא קמה שמצלת את הקמה אמר רבי יוחנן כהדה דתניני שבולת שבקציר וראשה מגיע עד הקמה אמר ר' יוסי שיהא הקציר סובבה ובסיפרי נפקא לן מקרא דתניא בסיפרי בפרשת כי תצא לא תשוב לקחתו מכאן אמר ר' ישמעאל שבולת של קציר וראשה מגיע לקמה כו':

מעשר שבולת אחת ונותן לו. לפי שחייב ליתן לו דבר מתוקן כמו שהיתה שבולת של לקט דפטורה מן המעשרות ואע"פ שעדיין לא נתמרחה חל שם מעשר עליו כי ההיא דאשכחן בפ' כל שעה (פסחים דף לה:) ובכמה דוכתין דמעשר ראשון שהקדימו בשבלים. ומה שאין מזכיר כאן תרומה גדולה לאו משום דמיפטר מחמת שהקדימו בשבלים דהא דאמרי' התם פטור מתרומה גדולה היינו המעשר כדדריש התם מעשר מן המעשר אמרתי לך ולא תרומה גדולה ותרומת מעשר מן המעשר אבל החולין [שלא] נתרמה שהופרש מהן המעשר חייבין בת"ג ועוד דוקא נקט הקדימו דהיינו שעבר והקדים מעשר לתרומה אבל במצוותו מפריש ת"ג ואח"כ מעשר בין קודם מירוח בין לאחר מירוח:

ירושלמי (שם) כיצד הוא עושה מביא שתי שבלים ואומר אם לקט הוא זה הרי יפה ואם לאו הרי המעשרות קבועין בזו ונותן לו את הראשונה וחש לומר שמא אותה שקבע בה מעשרות שמא לקט הוא א"ר יונה מביא שתי שבלים ואומר אם לקט זה הרי יפה ואם לאו הרי מעשרותיה קבועין בזו ונותן לו אחת מהן פי' הראשונה שאמר עליה אם לקט

היא ופריך ושמא אותה שקבע בה מעשרות דהיינו אותה שעיכב לקט היא ואין המעשרו' קבועין בה ונמצא העני אוכל טבלים ומשני רבי יונה דמביא שתי שבלים מלבד אותה שנותן לעני וקובע המעשרות על אחת מהן ואומר על הראשונה אם לקט היא יפה ואם לאו הרי מעשרותיה קבועין על השניה ואח"כ אומר על השניה דאם היא של לקט הרי מעשרות הראשונה קבועין על השלישית והשתא יש כאן שתי שבלים ולא ידעינן בהי מינייהו המעשרות קבועין ואין יכול ליתן לעני אלא הראשונה והא דנקט ונותן לו אחת מהן לא חש לומר ונותן לו הראשונה הואיל וכבר פירש מעיקרא והכי קאמר ונותן לו אחת מהן כלומר אחת מהן יקח עליה ויתן לעני. וכשבא לעשות תקנה לגדיש אי אפשר לעשר מיניה וביה דשמא שבולת של לקט מעורב בו ונמצא מפריש מן הפטור על החיוב או מן החיוב על הפטור למ"ד אין בילה בפ"ק דר"ה (דף י"ג:) וצריך לבקש פרנסה ממקום אחר לעשר על הגדיש חוץ מעל שבולת אחת משום ספק שבולת של לקט דלא ידעינן אם היא באותן שבולים שלקט או בגדיש. ואח"כ עומד ומתנה אם השבולת של לקט בגדיש הרי יפה ואם אינה בגדיש אותה שבולת שלא עישר עליה ממקום אחר מעשרותיה יהו קבועים באחת מאלו השתים. ונמצא השתא על אלו השתים מספק שלש מעשרות בכל אחת ואחת ושלש תרומות שני מעשרות ושתי תרומות של שני שבלים ותרומה ומעשר של עצמה בין ממעשר ראשון בין ממעשר שני או ממעשר עני דנמצאו בכל אחת ואחת שלש תרומות וששה מעשרות לפי מה שפירשנו לעיל דמפריש בשבלין לא מיפטר מת"ג אלא המעשר לבדו אם הקדימו לתרומה דהא יש בה מספק מעשרות של שבולת שנתן לעני ומעשרות כל אחת בחברתה ומעשרות של עצמה דשמא שלשתן אינן של לקט שנשאר הלקט בגדיש. וקצת תימה כל טורח זה למה שצריך להביא שתי שבלים מלבד שבולת שנותן לעני ולהתנות כמה תנאים והלא כיון דלבסוף יהא זקוק לבקש לו פרנסה ממקום אחר בענין שאפשר לעשות תקנה לגדיש כדפרישית א"כ מתחלתו יעשה כן ויעשר ממקום אחר על כל הגדיש חוץ מעל שבולת אחת של לקט שנתערבה עמו. וי"ל דבשעת הקציר אין כל כך פרנסה מזומנת ועוד שהיה צריך להביא כאן כדי לעשר ולתרום מן המוקף וגם אי אפשר לכוין מעשרותיו בשבלים שלא ירבה במעשרות ואי אפשר לעשר מאומד והעניים באים כל שעה ושעה בשדה ליקח הלקט ואין יכולין להמתין על זה לפיכך לוקח לאלתר שלשה שבלים ומתנה עליהן ונותן לעני את האחד מיד. ואם היתה מזומנת לו שבולת אחת של ודאי טבל לא היה צריך להביא שלש אלא מביא אחת מן הגדיש ואומר אם של לקט היא הרי יפה ואם לאו מעשרותיה קבועים בשל ודאי טבל וכן כשיבוא לתקן כל הגדיש ומעשר עליה ממקום אחר חוץ משבולת

אחת שבה מתנה דאם יש שם שבולת של לקט הרי יפה ואם לאו מעשרות השבולת יהו קבועין בשבולת של ודאי טבל ונמצא דליכא שום ספק על אותה שבולת ושמא הכי נמי קאמר ר' יונה שתי שבלים שתהא אחת מהן של ודאי טבל כן צריך ליישב דברי ר' יונה:

שלא בא לרשותו. מפרש בירושלמי (שם) ר' אליעזר לדבריהם דרבנן קאמר להו דלדידיה הא אמר ר' אליעזר בפירקין דלעיל זכה לו ובפ"ק דגיטין (דף יא:) ובפרק שנים אוחזין (בבא מציעא דף ט:) מייתי לה וטעמייהו דרבנן כדאמרינן בירושלמי רבי אבהו בשם ריש לקיש דרבי יוסי היא דתנן שרבי יוסי אומר כל שחליפיו ביד כהן פטור מן המתנות ורבי מאיר מחייב משנה היא בבכורות פרק שני ואמרי' התם (דף יח:) טעמא דר' יוסי דעשו את שאינו זוכה כזוכה:

ירושלמי (שם) ר' אבהו בשם ר' יוחנן מחלפה שיטתיה דר"א תמן הוא אומר זכה לו וכאן הוא אומר כן כשיטתן השיבם כשיטתכם שאתם אומרים דלא זכה לו ע"י חליפין איך העני זה מחליף דבר שלא בא לרשותו:

משנה ג

בטופה. מלשון משקה טופח אל ירביץ שדהו כל כך שיהא משקה טופח בה משום דמזיק לעניים הבאים בשביל הלקט וחכמים מתירין ושמין הפסד העניים ובעה"ב משלם לעניי אותה העיר ולר"מ דאמר אין מגלגלין שמין לבעה"ב בהפסדו כמו שפירושו מוכיח בירושלמי:

משנה ד

עני היה. ופטור מלשלם:

משנה ה

שלו פטור. מן המעשר דהיינו מה שנתן לו העני דהוא של לקט שכחה ופאה דפטור מן המעשר ושל עניים חייב דהיינו מה שנתן בעל הבית לעני מתבואתו דחייב במעשר וקודם שיתן לעני חייב לעשר כדאשכחן לעיל (מ"ב) גבי שבולת שנתערבה:

שנים שקבלו. והם עניים ונעשים כבעל הבית כדאמרינן בפרק קמא דגיטין (דף יב.) להזהיר עני על שלו ודווקא על חלקו נעשה כבעל הבית ולא על של חבירו לפיכך מותרין ליתן זה לזה:

שקיבלו. ממנו למחצה שזכה במחובר אבל כי אמר ליה מה שאתה קוצר אין לו חלק אלא בתלוש וחיוב דלקט שכחה ופאה על בעל השדה ואע"פ ששכחת עמרים בתלוש בשעת עימור ושמעינן ליה לרבי יהודה בפירקין דלעיל (מ"ו). גבי גר דאע"פ דאין לו שכחה בקמה יש לו שכחה בעומרים מ"מ פטר כאן דלא קרינא ביה קצירך הואיל ולא

זכה אלא בתלוש וגר שנתגייר לאחר קצירה דחייב בשכחה לר"י (לעיל פ"ד מ"ו) היינו משום דקרינא ביה שדך מידי דהוה אמכר קמה ושייר שדה דאסור בלקט שכחה ופאה כמו שאפרשנו בסמוך מ"מ מהאי טעמא לא מחייבינן גר בלקט מאחר דעיקרו במחובר:

ירושלמי (הל' ד) תני אב ובנו איש וקרובו שני אחים שני שותפין פודין זה לזה מעשר שני ונותנין זה לזה מעשר עני אמר ר' יודא תבא מארה למי שנותן פאה לאביו ומעשר עני אמרו מנין אם היו שניהם עניים פי' פודין מעשר שני זה לזה בלא חומש משום דכתיב (ויקרא כג) אם גאל יגאל איש ממעשרו חמישיתו יוסף עליו על מעשר שלו מוסיף חומש ולא על מעשר שני של חברו. אם היו שניהם עניים אב ובנו דקאמר ת"ק בשניהם עניים:

משנה ו

והמוכר. הוא מותר בלקט ירו' (הל' ה) מתני' בשמכר לו שדה וקמתה אבל מכר לו קמה ושייר לו שדה אצל זה אני קורא שדך ואצל זה אני קורא קצירך:

על מנת שילקט בנו אחריו. והא דתניא בפרק שנים אוחזין (בבא מציעא דף י"ב.) השוכר את הפועל ילקט בנו אחריו התם בסתם אבל הכא דהתנה פוחת לו הפועל משכרו בשביל בנו שמלקט אחריו:

ירושלמי (שם) בעל הבית שעשה כן הרי זה גוזל את העניים פועל שעשה כן גוזל לבעל הבית ולעניים פירוש בעה"ב מוכר חלקו של עניים שהפועל מנכה לו משכרו והפועל מוציא לבנו יותר מדין לקט לפיכך קרי ליה גוזל בעה"ב ולעניים:

גבול עולים. ירושל' (שם) רבי ירמיה ורב יוסף חד אמר אלו יוצאי מצרים וחד אמר אלו שירדו מנכסיהם לסמיא צווחי סגי נהיר פי' עולים דרשו בלשון עליה וקרי ליה ליורד מנכסיו עולים בל' כבוד כמו שמכנים לסומא סגי נהור בלשון כבוד:

משנה ז

ולא שכחו בעל הבית. וכגון דבעל הבית בשדה דקאי גביה דליזכי ביה אבל אי הוה בעל הבית בעיר הוי שכחה אע"ג דלא שכחו בעל הבית כדאיתא בפרק שנים אוחזין (בבא מציעא דף י"א.):

ירושלמי (הל' ז) עומר ששכחוהו פועלים ולא שכחו בעה"ב אינו שכחה דכתיב (דברים כ"ד:י"ט) קצירך ושכחת שכחו בעה"ב ולא שכחוהו פועלים אינו שכחה דכתיב (שם) כי תקצור ושכחת ר' שמעון בן יהודה משום ר' שמעון אומר אפי' אחרים שעברו וראו עומר ששכחו פועלים ולא שכחו בעה"ב אינו שכחה עד שישכחוהו כל אדם הי' עומד בעיר ואמר יודע אני שהפועלי' שכחו עומרים שבמקו' פלוני ושכחוהו [אינו שכחה] הי' עומד בשדה ואמר הפועלים שכחו עומרים שבמקום פלוני ושכחוהו ה"ז שכחה שנ' (שם)

בשדה ושכחת ולא בעיר ושכחת פי' קצירך ושכחת משמע שבעל הקציר ישכח דהיינו בעל הבית וכי תקצור ושכחת משמע דהקוצר ישכח דהיינו פועלים עד שישכחוהו כל אדם בכל הספרים כתוב במילתיה דר' שמעון ולא שכחו בעה"ב וצריך לומר דבשלא שכחו בעל הבית אז בעי שיהא שכוח מכל אדם ואי אפשר לומר דגרסינן ושכחו בעל הבית דאי בעומד בעיר הא אמר ר' שמעון בסיפא דלא הוי שכתה ואי בעומד בשדה אפי' לא שכחו בעל הבית חשיב ליה שכחה בסיפא שנאמר בשדה ושכחת ולא בעיר ושכחת קסבר ר' שמעון דגזירת הכתוב הוא כי קושיא דמקשינן בפרק שנים אוחזין (בבא מציעא דף יא.) ודילמא גזירת הכתוב הוא דבשדה הוי שכחה בעיר לא הוי שכחה ולית ליה דאמר רב אשי התם אמר קרא (שם) יהיה לרבות שכחת העיר:

עמדו עניים בפניו או שחיפוהו בקש. בספרי בפ' כי תצא זו דברי ר' יהודה וחכמים אומרים בשדך לרבות את הטמונים ובריש עגלה ערופה מפרש טעמייהו במס' סוטה (דף מה.):

משנה ח

המעמר לכובעות. לעשות מהם כובע לראש כדאשכחן שהיו עושים עטרות שבולים:

ירו' (שם) ר' יונה אומר מן לעיל כמה דתימר וכובע נחושת על ראשו (שמואל א יז) לכומסו' מלרע כמה דתימא (דברים לב) הלא הוא כמוס עמדי לחררה גלגל לעמרים א"ר יונה כי תקצור קצירך בשדה ושכחת עומר בשדך מה קציר שאין אחריו קציר אף עומר שאין אחריו עמור פי' מן לעיל למעלה מראשו כדפרישית מן לרע למטה מן הראש שאין נראה כלל כדבר הכמוס וי"מ כובעות ראשי שבולים כומסות תחתיו של שבולים גלגל ל' גלגול עיסה והיינו דקתני חררה כמו חררה ע"ג גחלים פ"ק דשבת (דף יט:) שהיא עוגה קטנה:

לעמרים. לא עמרים להגדיש אלא עמרים קטנים לעשות מהן עוד עמרים אחרים להוליכן לגדיש כדתנן בתוספתא האוגד כריכות ועתיד לעומרן וכן אגודי השום ואגודות השום והבצלים אין להם שכחה וכל הני דמתני' כולהו עדיין סופו לעמר לעשות משנים אחד וטעמא כדדרשינן בירושלמי (שם) דומיא דקציר שאין אחריו קציר הכא נמי בעינן עימור שלא יהא אחריו עימור אלא משם ולגורן יש לו שכחה:

המעמר לגדיש. דמשעימר הכל רוצה לעשות מהם גדיש יש לו שכחה אבל אם אחר כן רצה לעשות מן הגדיש גורן אין לו שכחה כדקא תני זה הכלל:

פרק ו

משנה א

הבקר. כמו הפקר דאם הפקיר לעניים ולא לעשירים פטור מן המעשר:

אינו הבקר. וחייב במעשר ואפילו קדם עני וזכה לא עשה כלום כדמוכח בפרק אלו מציאות (בבא מציעא דף ל:) בעובדא דר' ישמעאל בר' יוסי בההוא גברא דהוי דרי פתכא דאופי ואפקריה רבי ישמעאל ברבי יוסי לכולי עלמא בר מההוא גברא ופריך עלה מי הוי הפקר כי האי גוונא ובירושלמי (הל' א) מפרש טעמייהו מקרא:

ירושלמי (שם) ר' חייא בשם ר' יוחנן טעמייהו דב"ש (ויקרא י"ט:י') לעני ולגר מה ת"ל תעזוב אותם יש לך עזיבה אחרת כזו מה זו לעניים ולא לעשירים אף מה שנאמר במקום אחר לעניים ולא לעשירים אמר ריש לקיש טעמייהו דב"ה תשמטנה (שמות כג)מה ת"ל ונטשתה יש לך נטישה אחרת כזו מה זו לעניים ולעשירים אף מה שנאמר במקום אחר לעניים ולעשירים מה מקיימין ב"ה טעמייהו דב"ש תעזוב אותם מיעוט זה לעניים ולא לעשירים אבל מה שנאמר במקום אחר לעניים ולעשירים מה מקיימין ב"ש טעמייהו דב"ה תשמטנה ונטשתה מיעוט זה לעניים ולעשירים אבל מה שנאמר במקום אחר לעניים ולא לעשירים א"ר אבין לישן מתני' מסייע ליה לריש לקיש עד שיבקיר לעשירים כשמטה הבקיר לבהמה ולא לאדם לנכרים ולא לישראל לעשירים ולא לעניים (זה) [ד"ה] אין הבקרו הבקר הבקיר לאדם ולא לבהמה לישראל ולא לנכרים לעניי אותה העיר ולא לעניי עיר אחרת בפלוגתא דרבי יוחנן וריש לקיש על דעתיה דרבי יוחנן הבקרו הבקר על דעתיה דריש לקיש אין הבקרו הבקר אמר רבי לא בפירוש פליגי רבי יוחנן אמר הבקר ריש לקיש אמר אין הבקר פי' פאה ושמטה פטורין מן המעשר כדדרשינן בספרי ובא הלוי כי אין לו חלק ונחלה עמך יצא זה שיש לו חלק ונחלה עמך דהא לוי עני נוטל פאה ובמכילתא בפרשת ואלה המשפטים יליף שביעית מדכתיב ואכלו אביוני עמך ויתרם תאכל חית השדה הקיש אדם לחיה מה חיה אוכלת שלא מן המעושר אף אדם אוכל שלא מן המעושר וקסבר רבי יוחנן דבית שמאי ילפי מפאה וב"ה אותם מיעוטא היא ולא צריכי למילף משמטה וריש לקיש סבר דמשמטה ילפי בית הלל וטעמייהו דבית שמאי דתשמטנה מיעוטא היא ולאו משום דילפי מפאה ולהכי קאמר רבי אבין דלישן דמתני' מסייעא לריש לקיש דקתני כשמטה אלמא משמטה ילפא ור' יוחנן סבר דכשמטה סימנא בעלמא נקטיה:

אין הבקרו הבקר. ולא דמי לא לפאה ולא לשמטה על דעתיה דרבי יוחנן הבקרו הבקר ופטור מן המעשר אע"ג דלא הוי כעין שמטה דבית הלל לאו משמטה ילפי אלא מדכתיב

אותם דריש דבעינא אף לעשירים והא דקאמר לעניי אותה העיר לאו דוקא אלא כלומר לבני אותה העיר ואע"פ שלכל הפקיר נקט לעניים משום דסתמא לפי שראה צורך עניים עשה לריש לקיש לא הוי הפקר לבית הלל דקסבר דבעי דומיא דשמטה וההיא דפ' אלו מציאות (בבא מציעא ל:) דמשמע מעובדא דר' ישמעאל בר' יוסי דאפי' הפקירה לכולי עלמא חוץ מחד גברא לא הוי הפקר התם רוצה ליישב דלא תיקשי לריש לקיש מילתיה דרבי ישמעאל בר' יוסי וסוגיא דהגמ' בסוף השולח (גיטין דף מז.) כריש לקיש גבי הא דקאמר רבה אין קנין לנכרי בא"י להפקיע מיד מעשר דדייק לה ממתני' דהלקט והפאה של נכרי חייבין במעשר אא"כ הפקיר ה"ד אילימא דישראל ולקטינהו נכרי הא מיפקרי וקיימי אלא דנכרי ולקטינהו ישראל וטעמא דהפקיר הא לא הפקיר לא לעולם דישראל ולקטינהו נכרי וכדקאמרת הא מפקרי וקיימי נהי דמפקרי אדעתא דישראל אדעתא דנכרי מי מפקרו ומיהו י"ל דהתם כמו הפקר בטעות הוא דלא הפקיר על דעת שיזכה בה כותי אבל אם הפקיר על דעת ישראל וזכה ישראל פטור מן המעשר אע"פ שלא הפקיר לנכרי וההיא דבן בוהין פסחים (דף נז.) דנתן פאה לירק ומצאו אביו אמר להם בניי הניחו לי ואני אתן לכם כפלים במעושר ולא מפני שעיני צרה אלא מפני שאמרו חכמים אין פאה לירק והיה ירא שלא יאכלו בלא מעשר כדין פאה לב"ה ניחא שאינו פטור עד שיפקיר אף לעשירים ואפילו לב"ש הוי כמו הפקר בטעות דלא הפקיר אלא מפני ברית חיוב פיאה והא דקאמר בב"ק (דף כח.) בעה"ב שהניח פאה מצד אחד ובאו עניים ונטלו מצד אחר זה וזה ג) לפטור מן המעשר כדאשכחן במפקיר כרמו ולמחר השכים ובצרו אפי' לב"ה ניחא דראשונה מיד נפטרה כשהניחה לשם פאה דמשום דחזר וזכה בה לא נתחייבה וזאת נמי שנטלו לדעתו נטלוה ופטורה:

ב"ש אומרים אינו שכחה. בירושלמי (הל' א) מפרש טעמא דב"ש שהוא יכול לחלקו עמרים של קב קב ולעשות ממנו שורה הואיל ועומרי השדה קטנים שאין בכל אחד וא' כי אם קב וכן עומרי השדה של ב' קבין וא' של ח' קבין וב"ש לטעמייהו דאמרי בפרקין ג' לעניים וד' לבעה"ב וב"ה ל"ל רואין:

משנה ב

גפה. גדר אבנים סדורות זו על זו בלא טיט:

ירושלמי (שם) וקשיא לב"ש הגפה וגדיש דבר שהוא מסויים ואינון אמרין אינו שכחה וקשיא לב"ה בקר וכלים דבר שאינו מסויים ואינון אמרין שכחה פי' דבר שהוא מסויים מתוך הסברא היה נראה איפכא דדבר שהוא מסויים קשיא לב"ה אמאי הוי שכחה דכיון

שהוא במקום מסויים הרי הוא כאילו לא שכחו ודבר שאינו מסויים קשיא לב"ש אמאי לא הוי שכחה ושמא טעות סופר יש בירושלמי:

תניא בתוספתא ובירושלמי א"ר עילעא שאלתי את ר' יהושע באלו עומרים היו ב"ש וב"ה חולקין אמר בתורה הזאת על העומר סמוך לגפה ולגדיש ולבקר ולכלים ושכחו וכשבאתי ושאלתי את ר' אליעזר אמר לי מודים באלו שהן שכחה על מה נחלקו על העומר שהחזיק בו להוליכו לעיר ונתנו בצד הגפה או בצד הגדר שב"ש אומרים אינו שכחה מפני שזכה בה וב"ה אומרים שכחה וכשבאתי והרציתי דברים לפני רבי אלעזר בן עזריה אמר לי הברית הן הן הדברים שנאמרו לו למשה בחורב פי' ברית היא התורה כדכתיב ע"פ הדברים האלה כרתי אתך ברית:

בירושלמי (שם) פריך אמאי לא תנינן גבי קולי בית שמאי וחומרי בית הלל בעדיות הא דתנן בפ' האשה שנפלו לה נכסים משנתארסה בית שמאי אומרים תמכור ובית הלל אומרים לא תמכור (כתובות פ"ח דף עח.) ומשני לא אתיא מתניתין אלא דבר שהוא חמור משני צדדין וקל משני צדדים ברם הכא הכל חמור מצד אחד וקל מצד אחד ופריך והתנן והעומר שהוא סמוך לגפה הרי הוא קל לבעה"ב וחומר לעניים [א"ל] שעדיין לא זכו בהן ופריך אף הכא קל הוא לאשה ואינו חומר לבעל שעדיין לא זכה בהן [א"ל] מכיון שקדשה לזכותה ולזכותו נפלו ומשנתינו לא מצאנו בעדיות אבל פלוגתא דהבקר לעניים ופלוגתא דעומר של ארבע קבין שנויים שם:

משנה ג

ראשי שורות. אינו שכחה בין בתחלת שורה בין בסוף שורה:

העומר שכנגדו מוכיח. לסוף שורה איצטריך כמו שאפרש:

מודים. בית שמאי ובית הלל דלעיל בתוספתא ואליבא דרבי יהושע ודלא כרבי אליעזר:

תניא בתוספתא העומר שהחזיק בו להוליכו לעיר ונתנו ע"ג חבירו ושכח את שניהם התחתון שכחה והעליון אינו שכחה ר' שמעון אומר שניהן אינו שכחה התחתון מפני שהוא מכוסה והעליון מפני שזכה בו פי' נתנו ע"ג חבירו ע"ג עומר אחר שהיה רוצה להוליך שניהם לעיר אלא שלא החזיק בתחתון שזכה בו כשהחזיק בו ובסוטה בריש עגלה ערופה (סוטה דף מה.) גרסי' מפני שהוא צף ומפרש התם משום דכתיב בשדך דמשמע בארץ והתחתון מפני שהוא טמון ובעינן דומיא דקציר שהוא בגלוי ועוד מפרש התם טעמים אחרים דמפרשי' טעמא דזכה בו:

משנה ד

זה פניו לצפון וזה פניו לדרום. ונשאר עומר אחד באמצע השורה:

לאחריהם. שהניחוהו זה וזה:
אינו שכחה. לפי ששניהם סמכו זה על זה ושכחו ועוד בירושלמי (הל' ג) דריש מקרא דאין חשוב שכחה אלא ממקום שמתחיל ואילך דאם יש שם שורה של עומרים והתחיל לעמר בעומר השני או שלישי והניח ראש השורה שהיה בדעתו לקחת וחזר ושכח לא הוי שכחה:
יחיד שהתחיל מראש השורה. כגון שיש כאן עשר שורות של עשר עשר עומרים מסודרים בשורות בין ממזרח למערב בין מצפון לדרום ובא היחיד והתחיל מראש השורה ראשון מצפון לדרום אם התחיל והעביר באותה השורה עומר אחד ושכחו הוי שכחה דהניחו לאחריו והוי בבל תשוב אבל אם שכח אחד או שנים בסוף השורה דהיינו לפניו דלא העבירם אלא חזר לו לשורה שניה לא הוי שכחה דכיון שלא העבירם לא קרינא ביה בל תשוב דמה שחזר לשורה שניה אין זה בל תשוב דכיון דשורותיהן יכולות להמנות ממזרח למערב והיינו דקתני לעיל העומר שכנגדו מוכיח עליו שלא ישכח דיכולות השורות ליחשב בענין אחר:
ירושלמי (שם) מנין לראשי שורות א"ר יונה כתיב (דברים כד) כי תקצור קצירך [בשדך] ושכחת מה שאתה קוצר אתה שוכח עד כדון ראשי שורות קמה סוף שורות עומרים א"ר יונה לא תשוב לקחתו ממקום שבאת לא תשוב לקחתו עד כדון (דאם) [וכו'] נילף ראשי שורות עומרים מראשי שורות קמה וסוף שורות קמה מסוף שורות עומרים פי' מה שאתה קוצר ממקום שהתחלת לקצור יש בו דין שכחה למעוטי תחלת שורה שהניחה והתחיל אחריה ויש שכחה בקמה כמו בעומרים כדפרשי' בפ"ד (מ"ו) דמתרבי לה בספרי. עד כדון ראשי שורות קמה דהאי קרא גבי קמה כתיב. ממקום שבאת כשהעביר ושכח שייך ביה לא תשוב לאפוקי סוף שדה שלא בא לשם וכי תימא א"כ מהאי טעמא נמי לא יהא שכחה [אם] שכח שנים בסוף שורה דזה וזה לא העביר לא דמי כלל דמ"מ ראוי להעביר כולן חוץ מסוף שורה דאין עומר משם ולהלן והאי קרא גבי עמרים כתיב הרי למדנו מהני תרי קראי ראשי שורות קמה וסוף שורות עמרים והדר ילפי מהדדי כדמפרש רבי יונה ולא שייך למילף מהכא סוף שורה אלא בשורה יחידה או בשורה אחרונה דהיכא דיש שורות הרבה כשהניח סוף שורה ראשונה וחזר (לו שניה) לשניה הייתי מרבה מלא תשוב אי לאו משום דעומר שכנגדו מוכיח עליו שלא ישכח כדפרשינן:
תניא בתוספתא שדה שעומריה מעורבבין ועימר ושכח אחד מהם אינו שכחה עד שיגמור את כל סביביו והעומר שכנגדו מוכיח כיצד מי שהיו לו עשר שורות של עשר

עשר עומרים ועימר אחד מהם צפון ודרום ושכחה הרי זה אין שכחה מפני שנידון מזרח ומערב. הרי זה אין שכחה גרסינן בירושלמי ובתוספתא כתב הרי זה שכחה וטעות סופר הוא:

ירושלמי (שם) [עמר ממזרח למערב מהו שיעשה שכחה נשמיעיניה מן הדא] עמר את הראשון והשני והג' ושכח הרביעי אית תניי תני אם נטל החמישי הרי זה שכחה ואית תניי תני אם שהה ליטול החמישי הרי זה שכחה אמר ר' בון בר חייא מאן דאמר נטל את החמישי [כשיש שם ששי ומאן דאמר אם שהה ליטול החמישי כשאין שם ששי. ועד שלא נטל את החמישי] לא כבר נראה הרביעי לידון כשורה ואת אמר שכחה פי' רבי בון בר חייא בא לפרש דלא פליגי דמאן דאמר נטל את החמישי הוי רביעי שכחה אבל שהה ליטול לא כשיש בשורה ששה עומרים דכשעימר שלשה והניח שלשה נחשבה שורה השלשה שהניח ונמצא כששהה ואחר כך עימר החמישי הוה ליה כמתחיל לעמר באמצע שורה משום הכי תני אם נטל החמישי שלא שהה ומאן דאמר דאפילו שהה הוי רביעי שכחה כשאין שם ששי דכשעימר שלשה לא נשתיירו כי אם שנים דאע"פ ששהה קודם שעימר החמישי הרי הוא כמסיים עומרו הראשון ולכאורה שיטה זו כבית הלל דלקמן בפירקין דאמר שנים לעניים ושלשה לבעל הבית:

משנה ה

שני צבורי זיתים. בירושלמי (הל' ד) דייק הא זיתים לא מה בין צבורין לזיתים צבורין גמר מלאכה זיתים אין גמר מלאכה:

הוצני כמו שנעקר הפשתן מן השדה והרי הוא כהוצין:

שני גרגרים. של ענבים:

שלשה לעניים. בירושלמי (שם) מפרש אמר רבי בון טעמא דב"ש (דברים כ"ד:י"ט) לגר ליתום ולאלמנה יהיה טעמא דב"ה (ויקרא י"ט:י') לעני ולגר תעזוב אותם:

משנה ו

אינו שכחה. בספרי נפקא לן מקרא ובירושלמי (הל' ה') נפקא לן מקראי אחריני:

תניא בספרי בפרשת כי תצא לא תשוב לקחתו כולו כאחת וכמה יהיה בו שיערו חכמים בעושה סאתים מיכן אמרו העומר שיש בו סאתים ושכחו אינו שכחה פירוש כולו כאחת דבפעם אחת יכול להגביהו על כתפו ולשאתו:

ירושלמי (שם) אמר רבי אלעזר כתיב (דברים כ"ד:י"ט) כי תקצור קצירך בשדך ושכחת עומר בשדה עומר שאתה יכול לפשוט ידך וליטלו יצא זה שאין אתה יכול לפשוט ידך וליטלו. אית תנוי תני (שם) ושכחת עומר ולא גדיש היך עבידא שכח עומר א' מצדו

אין תעבדינה עומר [דברי הכל] שכחה. אין תעבדינה גדיש מחלוקת בית שמאי ובית הלל [שכח שני עמרים בצדו אין תעבדינה עומר מחלוקת ב"ש וב"ה] אין תעבדינה גדיש אין נידון כשורה. פי' שאתה יכול לפשוט ידך וליטול מדכתיב בסיפיה דקרא לא תשוב לקחתו דריש כמו בסיפרי אבל אידך תנא דריש מדכתיב עומר ולא גדיש דאי יש סאתים חשיב גדיש והדר קאמר היך עבידא כלומר מאי בינייהו וקאמר איכא בינייהו שכח עומר אחד קטן בצד עומר של בית סאתים דאם נחשב אותו של בית סאתים עומר הוי קטן שכחה לדברי הכל אבל אם נחשב גדיש הוי האי עומר קטן סמוך לגדיש דפליגי בה בית שמאי ובית הלל עוד איכא בינייהו דלמאן דאמר גדיש אין נידון כשורה דלבית הלל שני עומרים שכחה שלשה אינו שכחה דאם אחד מהן של סאתים אין משלים השורה של שלש לבית הלל ושל ארבע לבית שמאי ובסוף המוכר את הבית (בבא בתרא דף עב:) דאמר רבי אמי עומר שיש בו סאתים תורת עומר עליו ותורת גדיש עליו אתיא כמאן דאמר גדיש ולר"א נידון כשורה:

אמרו לו יופי כחו. כדאמר שנים שכחה שלש אינו שכחה:

שהוא כגדיש. ואין שייך שכחה בגדיש:

שהן ככריכות. שיש בהן שכחה כדתניא בתוספתא שני כריכות המובדלות זו מזו שכחה שלש אינו שכחה ב' עומרין המובדלות זה מזה שכחה שלש אינו שכחה:

משנה ז

אינה שכחה. בקמה נמי שייכא שכחה דילפינן שכחת קמה משכחת עומר כדפרישית לעיל בפרק ד' (משנה ו) גבי נכרי שקצר שדהו ואחר כך נתגייר והכי נמי יליף לה בירושלמי (פ"ד הל' ג):

טופח מין קטנית והוא דק כדתנן בריש כלאים הפול והספיר והטופח ובקמה של שעורים איירי שנשתדפו ונעשו דקין כטופח ואפי' הכי רואין אותן כאילו הן גסין כשאר שעורים דלא מסתבר כלל למימר דשל טופח ממש או אם היא קמה של חטין ונימא רואין כאילו הן שעורים. ותדע מדקאמר בירושלמי (בפירקין שם) שדופות כאילו הן מליאות כאילו היא ענוה של שעורין שהיא גסה ויש בה סאתים דלא הוי שכחה:

ירושלמי (שם) א"ר יונה כי תקצור קצירך בשדך ושכחת עומר בשדה עומר שיש בו סאתים ושכחו אינו שכחה קמה שיש בה סאתים ושכחה אינה שכחה א"ר יוסי ובלבד שיהיו שבלין היו דקות רואין אותן כאילו הן ארוכות שדופות רואין אותן כאילו הן מליאות. פירוש ושכחת עומר בשדה בסיפרי בפרשת כי תצא מרבינן מבשדה שכחת קמה ועבדינן שכחת קמה כשכחת עומר כדפרישית לעיל בפרק ד' (מ"ו):

משנה ח

קמה שלא שכחה מצלת את העומר שבצדה ששכחו ואת הקמה שבצדה שלא יהו שכחה וכי האי גוונא דתנן לעיל בפרק ה' (משנה ב) שבולת שבקציר וראשה מגיע לקמה כמו שפירשתי שם אבל עומר שלא שכחו אינו מציל מן השכחה עומר שבצדו ששכחו וקמה שבצדו ששכחה:

אפי' קלח אחד. שלא שכחו מצלת את העומר הסמוך לו ובתוספתא קא תני דאימתי אמרו קמה מצלת את העומר בזמן שלא ניטלה בינתיים כלומר בין שכחה לזכירה הא אם ניטלה קודם שזכרה הרי זו אינה מצלת:

תניא בתוספתא רשב"ג אומר כשם שהקמה מצלת את העומר כך העומר מציל את הקמה ודין הוא ומה אם הקמה שיפה בה כח העני הרי זו מצלת את העומר שבצדה עומר שהורע כח העני בו אינו דין שיציל את הקמה א"ל רבי מה לקמה מצלת את העומר שהורע כח העני בו יציל עומר את הקמה שיפה כח העני בה בכל הספרים כתובה היא בשיבוש וע"פ הירו' כתבתיה כן דיפה כח העני בקמה יותר מן העומר שהקמה יש בה לקט ופאה מה שאין כן בעומר הלכך ראוי לדון ק"ו דקמה שיפה בה כח העני מצלת עומר מיד עני כל שכן עומר שהורע בה כח העני שיש לו להציל קמה מיד עני ודחו דהאי דקמה מצלת עומר מיד עני משום דהורע כח עני אצל עומר אבל אין עומר מציל קמה מיד עני שהרי ייפה כח העני אצל קמה ומיהו יכול ללמד ק"ו מקמה דעומר יציל את העומר והיינו דקאמר בירושלמי מדברי שניהן מצילין עומר מעומר:

משנה ט

עקורה. תלושה:

ושאיבה עקורה. מחוברת:

אין מצטרפין לסאתים. דלא ניהוו שכחה אלא אם שכחה הוי שכחה ודווקא כששכח שניהם שאם שכח עקורה ולא שכח שאינה עקורה היתה שאינה עקורה מצלת עקורה שאצלה ודייק בירוש' (הל' ו) הא אם יהיו שתיהן עקורות לבעה"ב כר"ג דאמר לעיל שני עומרים ובהן סאתים לבעל הבית:

וכן באילן. סאה פירות תלושין אצל סאה מחוברין אין מצטרפין והוו שכחה:

והשום והבצלים. סאה קמה של שום וסאה קמה של בצלים אין מצטרפין לסאתים קמה והוו שכחה אי נמי סאה שום עקור וסאה שום שאינו עקור וכן סאה בצלים עקורים וסאה בצלים שאין עקורין אין מצטרפין:

רשות העני באמצע. כגון שיש לקט בין סאה לסאה ומיהו באילן לא משכחת לה דאין לקט באילן אלא שכחה ופאה אבל בכרם משכחת לה לפי שיש פרט בכרם:
תניא בתוספתא רבי יוסי אומר חנניא בן אחי רבי יהושע אומר כל שבאת רשות עני באמצע כגון תבואה והכרם אין אלו מצטרפות וכל שלא באת רשות עני באמצע כגון פירות האילן הרי אלו מצטרפות
ירושלמי (הל' ו') מה עד שתבא ממש או אפי' נראית לבוא נשמעינה מן הדא תבואה והכרם כרם לא על אתר הוא הדה אמרה אפי' נראית לבא פירוש מה לשון בעיא הוא הא דאמר רבי יוסי אם באת אם בשכבר באת או אפי' בראוי ופשיט ליה מברייתא דתוספתא דקתני כרם ואין דרך פרט לבא על אתר ועוד קאמר התם בירושלמי (שם) דהא דקתני מתני' דעקורה ושאינה עקורה אין מצטרפין והוו שכחה כששכח את הקמה תחלה ומסיק רבי יונה תפתר בקוצר שורה ומעמר וכבר שכח את הקמה עד שלא ישכח את העמרים אבל אם שכח העמרים תציל עקורה שאינה עקורה הדא אמרה דבר שהוא ראוי להציל ושכחו הרי היא שכחה ויש ליתן טעם לדר' יונה דכיון דסאה של קמה מציל על סאה של עקורה הרי הוא כקמה שיש בה סאתים ואם שכחה אינו שכחה:

משנה י

שנתנה לשחת. להאכיל לבהמתו:
אלומה. לאסור בה עמרי':
אגודי השום. שומין שליקטן לאגוד בהן שאר השומין:
ואגודת השומין והבצלים. היא אגודה של שומין ואגודה של בצלים אם שכחה אינו שכחה דמכיון שאוגדה זכה בה ולא דמי לעמרים האגודים דשייכא בהו שכחה דאגידתן לאוספן לגדיש אבל הני להוליכן לבית ולהצניעם ומיהו לא מסתבר לפוטרן מטעם זה דמ"ש ממנו ולגורן דתנן לעיל בסוף פרק ה' (משנה ח') דלא הוי שכחה דדרך שומין ובצלים שעושין מהם אגודות קטנות וחוזרין ואוגדן כאחת כה' או כו' מן הקטנות וכן נוהגים גם עכשיו ועל אותן הקטנות קאמר דלא הוי שכחה ולכך חשיב ליה בתוספתא בהדי חותך כריכות ועתיד לעמרן כדפרשינן בסוף פרק ה':
לוף שום ובצלים הטמונים בארץ אין להם שכחה לטמונים אבל לגלוים יש להם שכחה וטעמא דרבי יהודה ורבנן בסוטה (מה.) ובירו' (הל' ז) מחלפא שיטתי' דר' יהוד' תמן אמר לרבות את הטמון בפרק הכונס (בבא קמא דף סא:) דמחייב ר"י טמון באש ובההוא אמר פרט לטמון תמן ונאכל גדיש או הקמה ממשמע שנאמר קמה איני יודע שהגדיש בכלל מה ת"ל גדיש לרבות את הטמון ורבנן תמן אומר הקמה אי השדה מה שדה שבגלו

ברם הכא שדך בגלוי פרט לטמון קצירך בגלוי פרט לטמון אין מיעוט אחר מיעוט אלא לרבות את הטמון:

משנה יא

הקוצר בלילה:

והמעמר. בלילה:

והסומא. בין ביום ובין בלילה:

ואם היה מתכוין. ליטול הגס הגס. כיון דמתכוין ליטול הגסים אפילו דקין אין להן שכחה כדמפרש בירושלמי (הל' ח):

על מנת מה שאני שוכח אני נוטל. דהמתנה על מה שכתוב בתורה תנאו בטל:

פרק ז

משנה א

הנטופה. מפרש בירושלמי (הל' א) נוטף שמן:

שפכוני. שהוא עושה שמן הרבה:

במעשיו. שהוא עושה זיתים הרבה:

בישני. אית דבעי מימר בישני ממש כלומר יבשין שאין עושין שמן אית דבעי מימר דמבעית לחבריה כלומר שמבייש שאר אילנות מרוב זיתים שהוא עושה דמכיון שעושה יותר מחבירו כמו שהוא מסויים ובעו בירושלמי (שם) עד דעביד כל שנה ושנה ומסיק מכיון שעושה רובן של שנים כמו שהוא מסויים והתם דריש מקרא אמר רבי לא כתיב ושכחת עומר בשדה עומר שאתה שוכחו לעולם יצא זה שאתה זוכרו לאחר זמן:

שנים שכחה. באילן עצמו קאמר ששכח שני זיתי אילן וסתמא כב"ה בפרקין דלעיל (משנה ה) דאמרי שנים לעניים:

אין לזיתים שכחה. בירושלמי (שם) אמרי' אמר רבי שמעון בר יקים לא אמר רבי יוסי אלא בראשונה שלא היו זיתים מצוין שבא אנדריאנוס המלך והחריב הארץ אבל עכשיו שזיתים מצוין יש להם שכחה ומדקדק מתוך כך דהיתה כל שדה נטופה יש להן שכחה דנטופין מצוין:

משנה ב

בין ג' שורות של שני מלבנים. שכל שורה רחוקה מחברתה שיעור ב' לבינים דהיינו ו' טפחים שכל לבינה שלשה טפחים כדאיתא בב"ב בפ"ק (דף ב.) ומלבנים לשון לבינה

אי נמי כגון מלבנות תבואה ומלבנות בצלים דלעיל בפ"ג (משנה א וד) ומיירי כשאורך השורה כשיעור ב' מלבנים וידוע היה להם שיעור המלבן ולא באויר שבין שורה לשורה איירי:
אינו שכחה. כיון דעומד בין השורות [והיו מקיפין אותו מג' רוחותיו כזה הוי כמו דבר מסוים] והאי דנקט בין ג' שורות לאשמעי' דאע"פ דג' השורות מקיפות אותו כל סביביו וליקטן לא הוי שכחה (דדמי) [דלא דמי] לשדה שעומריה מעורבבין דתניא אין שכחה עד שיעמר כל סביביו כדפרשינן לעיל בפרקין ומהאי טעמא נמי בעי שתהא אורך השורה כשיעור שני מלבנים דאז חשיבא שורה ואינו נחשב שזיתיה מעורבבין ולא מסתבר כלל לפרש טעמא לפי שהשורות מכסות את הזית והוי כחיפוהו בקש או עמדו עניים כנגדו דלעיל בפ"ה (משנה ז):
במה דברים אמורים שלא התחיל בו. כלומר שעדיין לא התחיל ללקט בו ושכחו ומשמע ממתני' דכל זית שלא התחיל ללקט בין נטופה בין שאינו נטופה אם יש בו סאתים אינו שכחה ואם התחיל ללקט בו בין נטופה בין אין נטופה בין יש בו סאתים בין אין בו סאתים הוי שכחה ומה שמחלק ברישא דמתני' בין נטופה לשאין נטופה היינו שאין בו סאתים ולא התחיל בו דנטופה לא הוי שכחה ובתוספתא לא משמע הכי דתניא כל זית שיש לו שם בשדה כזית נטופה בשעתו ושכחו אינו שכחה בד"א בזמן שלא התחיל בו אבל התחיל בו ושכחו הרי זו שכחה עד שיהא בו סאתים משמע דאם יש בו סאתים אפי' התחיל בו לא הוי שכחה בזית הנטופה ושמא הך ברייתא פליגא אמתני' ואם באנו ליישב צריך לומר דבמה דברים אמורים דמתני' לאו אזית שיש בו סאתים קאי אלא אמה שחילקנו בין נטופה לשאינה נטופה קאי דהני מילי בלא התחיל אבל התחיל שניהם שוין באין בו סאתים דהיכא דיש בו סאתים אדרבה חלוקים בהתחיל ובלא התחיל שוין:
שיש לו תחתיו זיתים יש לו זיתים בראשו ולא חשיב שכחה כיון דנזכר בעוד שיש זיתים תחתיו אבל אם אין זיתים תחתיו הרי הם של עניים:
משתלך המחבא. מלשון אשר יחבא שם כלומר משבדק המלקט בכל מחבואי זיתים של עניים כשאין לו תחתיו:
תביא בסיפרי בפ' כי תצא כי תחבוט זיתך בראשונה היו חובטין זיתיהם והיו נותנים בעין יפה מיכן אמרו הזית שהוא עומד על שלש שורות של שני מלבנים פירוש כיון שהיו נוהגים עין יפה בזיתים בפאה ובשכחה הם עליהן כגרגרים של זיתים ואמרו דזה שעומד על שלש שורות אינו שכחה:

משנה ג

איזהו פרט. אקרא קאי דכתיב (ויקרא י"ט:י') ופרט כרמך לא תלקט:

עקץ. חתך מלשון עקוץ תאנה מתאנתי:
הוסבך בעלים. כלומר נקשר בעלים:
של בעה"ב. דאין זה דרך בצירה:
גוזל את העניים. בירושלמי (הל' ג) דייקי הדא אמרה פרט בנשירתו קדש:
גבול עולם. פירשתי לעיל בפרק ה' (משנה ו):

משנה ד

איזהו עוללת. אקרא קאי דכתיב (ויקרא י"ט:י') וכרמך לא תעולל:
כתף. בירו' (שם) אמרי' איזהו כתף פסיגין זה על גב זה איזהו נטף תלויות בשדרה ויורדות ובתוספתא תני איזהו כתף פסיגין המחוברות בשדרה זו על גב זו נטף ענבים המחוברות בשדרה ויורדות פירוש שרביט האמצעי שבאשכול הוא קרוי שדרה ואשכלות קטנים הרבה מחוברים בו שבהן הגרגרים של ענבים לכן קרי ליה [שדרה דדמי] לשדרה שהצלעות מחוברות בה ולאותן אשכלות קטנים קרי פסיגים בירושלמי ובתוספתא כההיא דתנן בריש עוקצין (מ"ה) פסיגה של אשכול שריקנה טהור' דאין נחשב עוד יד לאשכול לקבל טומאה על ידו פסיגי מלשון נתחים דכתיב (ויקרא א':י"ב) ונתח אותו לנתחיו ומתרגמינן בירושלמי ופסג יתיה לפסיגייהו שהן נתחי' של אשכול וכשהפסיגי' שוכבים זה על זה כמשאוי שעל כתפו של אדם נקרא כתף אבל מפוזרין בשדרה אין כאן כתף ונטף הן גרגרים של ענבים המחוברים בשדרה עצמה מלמטה בסופה שתלוין שם ענבים הרבה ועל שם שענביו נוטפין מלמטה קרוי נטף א"נ על שענביו נוטפין זה על זה למעוטי מפוזרות ונקרא שם אותו אשכול עולל לפי שהוא לפני שאר האשכלות כעולל לפני האיש ועוד יש לפרש דיש באשכול סמוך לעוקצה פסיגין גדולים ומכל פסיגה ופסיגה יוצאין כמה פסיגין והיינו פסיגין זה על גב זה וקרי ליה כתף במתניתין דדמי לכתף הטעון משאוי אבל ללשון זה לא יתכן לפרש אם ספק דלישנא קמא ניחא טפי דקרי ספק נראים כשוכבין על שתחתיהן ואין שוכבין יפה דאי אפשר לומר כגון שנמצאת עוללות בגת ולא ידיע אם ניטלו פסיגיה לאחר בצירה אי לא דספק כזה אינו כדמוכח בירושל' (שם) דאמרי' בן לוי שנתמנה לו מעשר טבל ומצא בו עוללות עושה אותן תרומה ומעשר על מקום אחר ופריך עוללות לאו של עניים הוא ומשני רבי אבהו בשם רבנין דתמן אני אומר מן הנקרצות עם האשכולות:
ולא נטף. בירושלמי (שם) אמרינן יש לה כתף ולא נטף נטף ולא כתף לבעל הבית ואם ספק לעניים:

שבארכובה. יחור שבזמורה שתלוין בו אשכלות הרבה והבוצר קוצצה והיא נקראת רכובה ופעמים שגם עוללות תלויות בה עמהם ובירושלמי (שם) מפ' שיעור הרחקתם רבי בא בשם רבי יודא והן שיהו כולן נוגעו' בפס ידו ופריך לא כן א"ר חייא מעשה ששקלו עוללו' שבע ליטרות בציפורי פירוש עוללות שנמצאו בגת ובשיעור מועט בפס ידו לא שכיח כולי האי א"ר חנינא שאם נתנה ע"ג טבלא והן שיהיו כולן נוגעות בטבלא כלומר טבלא קטנה מלשון טבלא ופינקס:

נקרצת [פירוש נחתכת] מל' קרץ מצפון בא (ירמיהו מ"ו:כ'):

גרגר יחידי. כגון אשכול שאין בו פסיגין ומלא גרגרים וגרגרים שלו מחוברין בשדרה עצמה וקסבר רבי יהודה דכיון שיש בו יותר משלשה גרגרים לא חשיב עוללות אלא אשכול כדפרשינן טעמא בירושלמי (שם) א"ר סימון טעמא דרבי יהודה ונשאר בו עוללות כנוקף זית שנים שלשה גרגרים בראש אמיר (ישעיהו י"ז:ו') יותר מכאן אשכול וכגון שהגרגרים זה על גב זה ועשוין כעין כתף ונטף:

משנה ה

המדל בגפנים. בפרק קמא דמועד קטן (ד:) מייתי לה ובפ' ד' דשביעית (משנה ד) איזהו המדל אחד או שנים והכא נמי כשהגפנים רצופים עוקר את האמצעים והאחרים מתקנים בכך ואע"פ שיש בהן פאה או עוללות של עניים מדל בשלהן כמו בשלו שלא היה להם לעניים לאחר מללקט ור' מאיר סבר דאין רשאי בשל עניים לפי שיכול להמתין עד שילקטו העניים:

ירושלמי (הל' ה) הכל מודים במוכר לחבירו י' אשכלות שאסור ליגע בהן והכל מודים בשותף כשם שהוא מדל בתוך שלו כך הוא מדל בתוך של חבירו רבי יהודה עבד ליה כשותף ורבי מאיר עבד ליה כמוכר:

משנה ו

כרם רבעי. בריש כיצד מברכין (ברכות דף לה.) אמרינן רבי חייא ורבי שמעון ברבי חד תני כרם רבעי דאין רבעי נוהג אלא בכרם וחד תני נטע רבעי דנוהג רבעי בכל האילנות:

אין לו חומש. מודו בית שמאי דטעון חילול או מעלהו לירושלים ומפרש התם טעמא קדש הלולים אחליה לקדושתיה והדר אכליה דהלולים כמו חילולים כדאמר עלה בירושלמי (שם) לא מתמנעין רבנן בין ה' לח' אלא קסברי בית שמאי דאין מוסיף חומש ולא הוי כפודה מעשר שני דמוסיף חומש:

ואין לו ביעור. דאינו חייב לבערו בשנת הביעור דתנן במס' מעשר שני פרק ה' (משנה ו) ערב יו"ט ראשון של פסח ברביעית ובשביעית היה ביעור:

ובית הלל אומרים יש לו ביעור. בפרק האיש מקדש (קידושין נד:) אמרינן דבית הלל ילפי קדש קדש ממעשר מה מעשר יש לו חומש ויש לו ביעור אף כרם רבעי יש לו חומש ויש לו ביעור ובית שמאי לא ילפי קדש קדש ותימה לבית הלל למה לן קדש הלולים למשמע דאתליה והדר אכליה ויש לומר דאי לאו הלולים נילף קדש קדש משביעית דלא מהני חילול ועוד יש לומר דמהני האי הלולים באותן שנים שאין מעשר שני נוהג כגון בשנה שלישית וששית ופלוגתא דתנאי היא בירושלמי (שם) דתניא רבי אומר לא אמרו ב"ש אלא בשביעית אבל בשני שבוע בית שמאי אומרים יש לו חומש ויש לו ביעור על דעתיה דהדין תנא לא למדו נטע רבעי אלא ממעשר שני כמה דתימא אין מעשר שני בשביעית ודכוותיה אין נטע רבעי בשביעית מעתה אל יהו לו קדושה וקדושתו מאליו ולמדו קודש הלולים הרי הוא כקודש שאומר עליו הלל והדר קאמר תני רשב"ג אומר אחד שביעית ואחד שאר שני שבוע בית שמאי אומרים אין לו חומש ואין לו ביעור והשתא סוגיא דקדושין כרשב"ג ותו פריך בירושל' אליבא דרבי שמואל בר בא בעי הא בית שמאי אמרי לא למדו נטע רבעי אלא ממעשר שני כמה דתימא אין מעשר שני בשביעית ודכוותיה [אין נטע רבעי בשביעית דכוותיה נמי] שלישית וששית הואיל ואין בהן מעשר שני [לא יהא בהן נטע רבעי אמר רבי יוסי שלישית וששית אף על גב דאין בהן מעשר שני] יש בהן מעשרות שביעית אין בהן מעשר כל עיקר:

יש לו פרט ויש לו עוללות. דכחולין חשיבי ליה:

ובית הלל אומרים כולו לגת. משום דילפי ממעשר וסבירא להו כרבי מאיר דאמר מעשר שני ממון גבוה הוא כדאי' בפ' האיש מקדש (קידושין נד:):

משנה ז

שכולו עוללות שאין בכרם אשכול שיהא לו כתף או נטף:

אם אין בציר. בירושלמי (הל' ו) אמרינן כמה הוא בציר דבי ר' שילא אמרי שלשה אשכלות שעושין רביע ופריך [והא ר' עקיבא מקיים תרי קראי] ומה דרבי אליעזר ופריק לא תעולל שלא תאמר הואיל ואין לעניים בעוללות קודם לבציר יזכה בהן בעל הבית לפיכך צריך לומר וכרמך לא תעולל:

משנה ח

אין העוללות לעניים. מפרש בירושלמי (הל' ז) כהדא דתני הנוטע כרם להקדש פטור מן הערלה ומרבעי ומעוללות וחייב בשביעית:

משנודעו העוללות. שיודע מהו עוללות ומהו אשכול:

העוללות לעניים. מפורש בירושלמי (שם) ובתוספתא שאין אדם מקדיש דבר שאינו שלו:

יתנו שכר גידולין להקדש. מה שמשביחין בקרקע כל שעה ושעה שהקרקע של הקדש ותנא קמא סבר דאין צריכין ליתן כיון דכבר נתחייב הכרם בעוללות:

בעריס. כרם הגבוה המודלית על גבי עצים מלשון אף ערשנו רעננה (שיר השירים א':ט"ז):

כל שאינו יכול לפשוט וליטול קרינא ביה לא תשוב לקחתו אבל רוגלית משיעבור הימנה דכל רוגלית ורוגלית חשיב אומן בפני עצמו ואסור לשוב מאומן לאומן כך הוא בירושל' (שם):

תניא בתוספתא איזה שכחה בעריסין קטנים משיעבור הימנו בדלית ובדקל משירד מהן ושאר כל האילן משיפנה וילך לו בד"א בזמן שלא התחיל בו אבל התחיל בו ושכחו אינו שכחה עד שיבצור כל סביביו וטעות סופר הוא אדרבה כל הני דרישא מיירי בהתחיל אלא איפכא גרסינן בד"א בזמן שהתחיל בו אבל אם לא התחיל בו אינו שכחה עד שיבצור כל סביביו:

פרק ח

משנה א

עד שילכו הנמושות. דמשהלכו מתייאשין העניים ובריש אלו מציאות (בבא מציעא כא:) מייתי לה גבי יאוש שלא מדעת ומפרש התם סבי דאזלי אתיגרא שנשענין במטה שבידם מחזיק בפלך (שמואל ב ג':כ"ט) תרגום בתגריו:

ירושלמי (הלכה א) אבא שאול קורא אותן משושות אית תנויי תני נמושות [ואית תנויי תני משושות מ"ד נמושות מפני] שבאין בסוף מאן דאמר משושות שכן ממשמשין ובאין עוד מפרש בירושלמי (שם) בפרט ובעוללות משילכו העניים בכרם ויבאו ולא תנינן נמושות על ידי שהן חביבין הם באין על אתר ואית דגרסי לאלתר:

ובזיתים משתרר רביעה שניה. ולא תנינן נמושות מפני שהוא צנה ואינם יוצאים אלא בחורים:

שאינם מוסקין. לשון מסיקה בזיתים כמו קוצר בתבואה ובצירה בענבים:

בד' איסרות. דהיינו ב' פונדיון ותנן אין פוחתין לעני העובר ממקום למקום מככר בפונדיון דהיינו מזון שתי סעודות וכיון דאינו מביא שוה ד' איסרות דהיינו שתי סעודות

לו ושתי סעודות לאשתו אינו יוצא וכן מפרש בירושלמי (שם) שמתוך שהוא יודע שאינו מביא פרנסתו אף הוא אינו יוצא:

משנה ב

נאמנים העניים לומר חטים של לקט שכחה ופאה הן ופטורין מן המעשרות כדתנן במסכת חלה (פ"א משנה ג):

בשעתו. כלומר בעת הקציר נאמנין:

ירושלמי (הל' ב) עד היכן א"ר חנינא עד מקום שדרכו לילך ולבוא בו ביום מעשה היה והאמין רבי לחמשה אחים בחמשה כורים של חטים ופריך ואפשר כן אלא מינה ציבחר ומינה ציבחר כורא סלק פירוש ציבחר מעט שקיבץ כאן מעט וכאן מעט עד שהיה לו כור:

ועל מעשר עני. נאמנים העניים לומר חטים הללו של מעשר עני הם ופטורים מן המעשרות:

כל שנתו. נאמן עליו דהיינו שלישית וששית שהוא מעשר עני:

ובן לוי נאמן לעולם. דמעשר ראשון אין לו הפסק ונוהג בכל השנים דהוקש לנחלה שאין לה הפסק ואין לכהן אלא תרומה וכיון דאמר של מעשר הוא לא חיישינן ונאמן בן לוי לומר שנתן לכהן תרומתו דאמרינן בירושל' (שם) דר' אליעזר א"ר אושעיא כשם שלא נחשדו ישראל על תרומה גדולה כך לא נחשד בן לוי על תרומת מעשר א"ר אושעיא מתניתא אמרה כן מפרש בירושלמי (שם) היכא מתניתא:

אין נאמנין אלא על דבר שדרך בני אדם נותנין כן. כדקתני באידך בבא נאמנין על החטין:

משנה ג

נאמנין על החטין. לומר חטים הללו מעשר עני הן שניתן לי אבל אין נאמנים לומר קמח ופת זה מעשר עני שניתן לי קמח ופת ואין להאמינו במגו דאי בעי אמר חטים ניתן לי ועשיתיו פת וקמח דמשמע בירושלמי (הל' ג) כי הוא נאמן דמאחר שאין לו דרך לחלקן כלל קמח ופת הוי כמו [מגו במקום] עדים ואמרינן בירושלמי דאפילו הכל יודעים שרוב מכנסי לקט אין נאמן לומר קמח ופת ניתן לי והיכא משכחת לה שמחלקין והלא דרכן לבזוז מיהו משכחת לה כשכולן אומרים לחלק כדאמר לעיל גבי פאה בפרק רביעי או בעניים שנותנים זה לזה:

שעורה של אורז. יש מפרשים שהיא השבולת ולא יתכן דאדרבה כי נתמרח טפיעדיף שאין דרך לעשר אלא במדה כמו חטים אלא לאחר מירוח דרך לכותשו ולהסיר קליפתו

וקרי ליה שעורה קודם כתישה לפי שהוא כשעורים שאין נאכלין בקליפתן ובעודו בקליפתו דרך לחלקו לעניים:

גריסין שטחנן בריחים של גרוסות:

זיתי ניקוף. מלשון כנוקף זית (ישעיהו י"ז:ו') ומתנות עניים הן כדתנן במסכת חלה פרק שלישי (מ"ט) זיתי מסק שנתערבו עם זיתי ניקוף ענבי בציר עם ענבי עוללות ואין דרך לעשות מהן שמן:

ירושלמי (שם) מהו שיהא נאמן לומר חטים ניתן לי ועשיתים קמח או פת פשיטא לן שהוא נאמן היו הכל יודעים שרוב מכנסי לקט אפילו כן (לוי) אינו נאמן תני ר' יהודה אומר מקום שנהגו להיות דורכים העוללות יהא עני נאמן לומר יין של עוללות הוא ודכוותיה מקום שנהגו להיות מוסקין זיתי ניקוף יהא עני נאמן לומר שמן זה של זיתי ניקוף הן:

משנה ד

נאמן על הירק חי. לומר של מעשר הוא דירק חייב במעשר מדרבנן כדתנן בפרק קמא דמעשרות (מ"ד):

דבר מועט. נאמן אף על המבושל דפעמים שבעל הבית שכח מלעשר ומעשר מן המבושל מתוך לפסו דבר מועט:

ירושלמי (שם) אלין דבי אסי בשלון ירק ואנשון מתקנתיה סלק גמליאל זוגא ותקניה מגו לפסא:

משנה ה

לעניים בגורן. לכל עני ועני כשמחלקים מעשר עני בגורן נותנים לו כשיעור זה ואמרינן בירושלמי (הלכה ד) מה טעם ואכלו בשעריך ושבעו תן להם כדי שישבעו:

דבלה תאנים הן לאחר שנדרסין בעיגול קרויין דבלה ושוב אין נמכרין במדה אלא במשקל כדקתני מנה:

פרס. חצי מנה:

חצי לוג יין. בפרק בכל מערבין (עירובין כט.) אמרינן וכן לעירוב:

ושאר כל הפירות. בירושלמי (שם) תני רובע אורז עוכלא תבלין ליטרא ירק שלישית קב חרובין חצי לוג יין רביעית שמן עשרים אגוזים ה' אפרסקין ושני רמונים ואתרוג אחד ובפרק בכל מערבין (שם) מייתי לה ושם פירש רש"י משום דכתיב ונתת ללוי לגר ובציר מהכי לא הויא נתינה ואין הטעם אלא משום דכתיב ושבעו כדפרישית:

תניא בתוספתא אין פוחתין לעניים בשנת מעשר עני מחצי קב חטין וקב שעורים בד"א של גורן אבל מתוך ביתו נותן כל שהן ואינו חושש:

משנה ו

מדה זו שאמרנו בין בכהנים עניים בין בלוים עניים בין בישראלים עניים:

היה מציל. כגון שבאו עניים ואינו רוצה לחלק להם כל מעשר עני שבידו ורוצה (להקריב) להציל ממנו לקרוביו עניים ופליגי בירושלמי (הלכה ה') בפירוש משנתינו ר' יונה פתר מתניתין ביותר מכשיעור היה מציל נוטל מחצה ונותן מחצה אבל בכשיעור נותן לפניהם ומחלקין ביניהם ר' חזקיה מתני' בכשיעור ביקש להציל נוטל מחצה ונותן מחצה שמתוך שהוא נוטל מחצה ונותן מחצה נעשה דבר מועט נותן לפניהם והן מחלקין פירוש מתניתין ביותר מכשיעור דלאחר שיקבלו עניים שבאו שיעור הקצוב להם במתניתין אי איכא מותר יכול להציל והא דנקט ר' יונה מחצה לאו דווקא אי נמי דאיכא תנא בתוספתא דשרי להציל ב' חלקים ורבי חזקיה סבר דמתני' בכשיעור דכשיעור נמי יכול להציל מחצה ומחצה מחלקין ביניהם דדייק לישנא דמתניתין דקתני [והן] מחלקין דאין שייך לשון זה על כשיעור שבעל הגורן מחלק להם והא דתני בתוספתא אבא יוסף בן דוסאי משום ר"א אם רצה נותן לפניהם שליש ושתי ידות לקרוביו יש לישבו בין לחזקיה ובין לר' יונה:

משנה ז

מכר בפונדיון. ככר הנמכר בפונדיון כשהחטים נמכרין ד' סאין בסלע ובירושלמי (הל' ה') פריך הכא איתמר אין פוחתין לעניים בגורן וכא איתמר אין פוחתין לעני העובר ממקום למקום אמר רב הונא צא מהן שליש ליציאה ולכאורה קשיא היא דאדרבה הכל שיעור אחד דלפי חשבון ארבע סאין בסלע היינו חצי קב בפונדיון דזהו שיעור בגורן אלא קשיא ליה משום דבגורן נותנין חטין לעני ואיכא יציאה בטחינה והרקדה ואפיה וחסר ליה ב' סעודות ומשני צא מהן שליש ליציאה שחנוני שמכר את הככר מוציא ונמצא דליכא חצי קב בככר שחנוני מוכר בפונדיון והכי נמי אמרי' בפרק כיצד משתתפין (עירובין דף פב:

) **צא מהן שליש לחנוני**. ואמרי' נמי התם צא מהן מחצה לחנוני ולא קשיא הא דיהיב בעל הבית ציבי הא דלא יהיב בעה"ב ציבי:

פרנסת לינה. בפ' כל כתבי (שבת דף קיח.) ובפ"ק דב"ב (דף ט.) אמר רב פפא פורי' ובי סדיא ובתוספתא קתני פרנסת לינה שמן וקטנית:

מזון ג' סעודות. בפרק כל כתבי (שם) אפילו כרבי חידקא דאמר ד' סעודות חייב אדם לאכול בשבת:

לא יטול מן התמחוי. לפי שהתמחוי מתחלק בכל יום:

לא יטול מן הקופה. לפי שמתחלק מערב שבת לע"ש כדתנן בפ"ק דב"ב (שם) ותני נמי התם (ח:

) **תמחוי לעניי עולם קופה לעניי העיר**. ובפרק כל כתבי מוקי לה כר"ע דאמר עשה שבתך חול ואל תצטרך לבריות:

נגבית בשנים. בפ"ק דבבא בתרא (שם) אמרינן לפי שממשכנין עליו ואין עושין שררה על הצבור פחות משנים:

ומתחלקת בשלשה. לפי שהיא כדיני ממונות:

משנה ח

מאתים זוז. שיערו חכמים שזהו שיעור הוצאתו במזונות ובמלבושיו [לשנה] וכן במשרה אשתו ע"י שליש בפרק אע"פ (כתובות דף ס"ד:) שנותן לה ב' קבין חטין בכל שבוע והוא שליש דינר שעולה לי"ז דינרין לשנה וכלים של נ' זוז וג' זוג מנעלים ושאר פירות ויכול לעלות לק' זוז והני מאתים זוז דהכי היינו לו ולאשתו ומיהו לא יתכן דגבי קופה ותמחוי לא כייל אשתו בהדיה:

היו ממושכנין לכתובת אשתו. ואפילו נשואה כדמוכח בירושלמי (הל' ז) דאמרי' עד כאן בבעל חוב שהוא דוחק ואפי' בבעל חוב שאינו דוחק נשמעיניה מן הדא היו ממושכנין לכתובת אשתו או לבעל חוב ודא אשה לאו כבעל חוב שאינו דחוק הוא:

את ביתו ואת כלי תשמישו. בירושלמי (שם) אמר רבי חנינא כלי רגל וכלי שבת אין מחייבין אותו למכור ובפ' מציאת האשה (כתובות סח.) פריך אמתני' מהא דתניא היה משתמש בכלי זהב ישתמש בכלי כסף בכלי כסף ישתמש בכלי נחושת ומשני במחרישה דכספא ורב פפא משני לאחר שבא לידי גיבוי שמתפרנס מקופה של צדקה שבא לידי גבאי אז מחייבין אותו למכור אפי' כדי ליטול לקט אבל קודם שבא לידי גיבוי שמתפרנס בצנעה ולא מיד הגבאי נוטל לקט שכחה ופאה אע"פ שהיו לו מאתים זוז אם היה מוכר כלי תשמישו ויש לשונות אחרים וכמו שפירשתי עיקר:

ירושלמי (שם) היה משתמש בכלי זהב נותנין לו כלי כסף כלי כסף נותנין לו כלי נחושת כלי נחושת נותנים לו כלי זכוכית א"ר מנא כלי כסף וכלי זכוכית בגופיהן והתני היה משתמש בכלי מילת נותנין לו כלי מילת כאן בגופו כאן בשאינו גופו:

משנה ט

הרי זה לא יטול. בירושלמי (הלכה ח) אמרינן הכי חמשין דעבדין טבין ממאתים דלא עבדין כלומר ממאתים חסר דינר דהתם יטול והכא לא יטול:

שהוא צריך ליטול ואינו נוטל. בירושלמי אמרינן ר' חייא בשם ר' כיני מתניתא כל מי שצריך ליטול ואינו נוטל הרי זה שופך דמים ואסור לרחם עליו על נפשו לא חש כל שכן על אחרנין משמע דפליגי אמתניתין ויש לפרש דההיא בשאין יכול להספיק במעשה ידיו ומספק [ומסגף] את עצמו בחיים רעים ומתניתא במספק על ידי שדוחק עצמו במלאכה [כבדה ובוטח בה'] קודם שיתפרנס מאחרים ועל זה נאמר והיה ה' מבטחו: